

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин
Кафедра історії та теорії держави і права

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **ЯКОБІНСЬКА ДИКТАТУРА 1793-1794 РР.**

Виконав: студент навчальної групи ІСТ 21-2
спеціальність 032 «Історія та археологія»

Крестина Арсеній Олександрович
(прізвище та ініціали)

Керівник д.істор.н., доцент Морозов О.В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент: Маргулов А.Х., доктор історичних наук,
професор, професор кафедри
міжнародних відносин УМСФ
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Кретина А. О. Якобінська диктатура 1793-1794 рр. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025. 70 с.

Дана робота присвячена вивченню політичних, соціально-економічних та ідеологічних аспектів Франції напередодні 1793 року та в період якобінської диктатури. У першому розділі аналізується політична і соціально-економічна ситуація у Франції, що передувала революційним подіям, а також формування радикального революційного руху, який призвів до падіння жирондистів і встановлення контролю якобінців над Конвентом. Другий розділ охоплює характеристику якобінського режиму, включаючи структуру органів влади, внутрішню політику та ідеологічні основи цього періоду. Особлива увага приділяється культурним змінам, що супроводжували якобінську диктатуру. Третій розділ розглядає внутрішні суперечності якобінців, їх розкол, а також термідоріанський переворот і падіння Робесп'єра. У роботі також досліджується історичне значення якобінського режиму і його вплив на подальший розвиток Франції. Висновки підсумовують основні результати дослідження, підкреслюючи важливість аналізованого періоду для розуміння революційних процесів та формування сучасної політичної системи країни.

Ключові слова: якобінці, режим, закон, переворот, влада, ідеологія, культура.

Kretina A. O. Jacobin dictatorship 1793-1794. Bachelor's qualification work for obtaining the degree of «bachelor» in the specialty 032 «History and archeology». University of Customs and Finance, Dnipro, 2025. 70 p.

This work is devoted to the study of political, socio-economic and ideological aspects of France on the eve of 1793 and during the Jacobin dictatorship. The first section analyzes the political and socio-economic situation in France that preceded the revolutionary events, as well as the formation of a radical revolutionary movement that led to the fall of the Girondins and the establishment of Jacobin control over the Convention. The second section covers the characteristics of the Jacobin regime, including the structure of government bodies, domestic policy and ideological foundations of this period. Special attention is paid to the cultural changes that accompanied the Jacobin dictatorship. The third chapter examines the internal contradictions of the Jacobins, their split, as well as the Thermidorian coup and the fall of Robespierre. The work also examines the historical significance of the Jacobin regime and its influence on the further development of France. The conclusions summarize the main results of the study, emphasizing the importance of the analyzed period for understanding revolutionary processes and the formation of the country's modern political system.

Keywords: Jacobins, regime, law, coup, power, ideology, culture.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВСТАНОВЛЕННЯ ЯКОБІНСЬКОЇ ДИКТАТУРИ У ФРАНЦІЇ.....	11
1.1. Політична та соціально-економічна ситуація у Франції напередодні 1793 року.....	11
1.2. Формування радикального революційного руху у Франції.....	16
1.3. Падіння жирондистів і встановлення яacobінського контролю над Конвентом.....	20
Висновки до Розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЯКОБІНСЬКОГО РЕЖИМУ У ФРАНЦІЇ.....	26
2.1. Органи влади в період яacobінської диктатури.....	26
2.2. Внутрішня політика яacobінців.....	33
2.3. Ідеологія та культура доби яacobінської диктатури.....	37
Висновки до Розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3. КРАХ ЯКОБІНСЬКОГО РЕЖИМУ ТА ЙОГО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	44
3.1. Внутрішні суперечності та розкол у таборі яacobінців.....	44
3.2. Термідоріанський переворот і падіння Робесп'єра.....	48
3.3. Значення яacobінської диктатури та її вплив на подальший розвиток Франції.....	52
Висновки до Розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В ХХІ столітті актуальність вивчення подій Великої французької революції зумовлена її винятковим значенням у формуванні сучасного світу. Ця подія стала переломним моментом в історії Європи, започаткувавши нову епоху розвитку політичних систем і громадянського суспільства. Революція вперше на практиці реалізувала ідеї свободи, рівності та народного суверенітету, які згодом стали основою демократичних конституцій у багатьох країнах. Водночас вона відкрила шлях до розуміння складності переходу від старого порядку до нової форми державності. Дослідження революції дає змогу глибше усвідомити природу масових соціальних рухів і механізми радикалізації політики. Сучасні політичні кризи, спроби реформ і демократичні трансформації часто повторюють історичні сценарії, подібні до французького досвіду. Особливо важливим для історії становиться так званий період якобінської диктатури.

Актуальність дослідження якобінської диктатури 1793-1794 рр. зумовлюється комплексом історичних, політичних, соціальних, ідеологічних та методологічних чинників, які визначають значення цього періоду не лише для Франції, але й для розуміння глобальних процесів розвитку революційних режимів, диктаторських практик і політичної радикалізації. Період якобінської диктатури, що тривав у найгострішу фазу Великої французької революції, являє собою унікальне історичне явище, яке поєднало у собі рішучий курс на збереження революційних завоювань, соціальну мобілізацію широких мас населення, формування нової системи державної влади та водночас жорсткі репресивні заходи, що увійшли в історію під назвою «революційний терор». Тому, у сучасному науковому дискурсі вивчення цього періоду дозволяє глибше зрозуміти природу політичного радикалізму, механізми легітимації насильства під гаслами свободи, рівності та братерства, а також складні дилеми, з якими стикаються

революційні уряди у моменти кризи влади, внутрішньої загрози й зовнішньої інтервенції.

Актуальність обумовлена також тим, що досвід якобінської диктатури надає вкрай важливий матеріал для порівняльного аналізу різноманітних історичних форм революційних режимів, зокрема з позиції історії політичної думки, соціології революцій, правової історії та державознавства. Саме в період диктатури якобінців відбулося масштабне переформатування соціальних структур, було здійснено низку революційних реформ, що торкнулися системи управління, судочинства, земельного питання, релігії та освітньої політики. Тобто, фактично все це робить означений період надзвичайно плідним для аналізу у вимірі впливу ідеології на практику державного управління, а також для осмислення наслідків узурпації влади навіть з боку формально легітимних революційних сил. Зіставлення революційного ентузіазму з історичними результатами диктаторського правління дає змогу зробити висновки, які мають велике значення як для наукової теорії, так і для практики державного будівництва у періоди політичної турбулентності.

Сутність якобінської диктатури викликає стійкий інтерес серед дослідників різних епох і наукових шкіл, адже вона виступає своєрідною лабораторією для випробування граничних моделей влади, де держава намагалася реалізувати принципи радикальної демократії, жертвуючи при цьому демократичними процедурами та свободами. У цьому контексті особливої значущості набуває проблема співвідношення між свободою і безпекою, між народовладдям і авторитаризмом, між революційною справедливістю і правовим порядком. Зважаючи на те, що питання стабільності держави, ефективності політичної влади, ролі харизматичного лідерства, ідеологічного контролю та соціальної справедливості залишаються актуальними й у сучасному світі, звернення до історичного прикладу якобінського періоду дозволяє виявити типові риси революційних систем,

які, незважаючи на відмінність у часі та просторі, демонструють схожість у механізмах політичного згортання свобод задля збереження влади.

Додатковим чинником актуальності є те, що події 1793–1794 рр. стали поворотним моментом не лише у внутрішньофранцузькому контексті, але й в історії розвитку модерної політичної культури загалом. Саме в період диктатури якобінців відбувалося інституціоналізоване зіткнення двох засадничих сил – революційної волі більшості та необхідності правового обмеження державної могутності. Це протиріччя є наріжним каменем сучасного політичного мислення і безпосередньо резонує з викликами ХХІ століття, коли у світі спостерігається зростання тенденцій до популізму, політичного екстремізму, втручання держави в особисту сферу громадян під приводом захисту публічного інтересу.

Таким чином, можемо констатувати, що все вищезазначене свідчить про виняткову актуальність теми якобінської диктатури 1793-1794 рр. як об'єкта міждисциплінарного дослідження, що дозволяє не лише глибше осягнути природу однієї з найяскравіших революційних епох в історії людства, а й застосовувати здобуті висновки для сучасного політичного аналізу, формування історичної пам'яті та виховання критичного мислення у громадянського суспільства.

Огляд літератури та джерел. Період якобінської диктатури у Франції (1793-1794 рр.) посідає одне з центральних місць у вивченні Французької революції, привертаючи увагу істориків, філософів, політологів і правознавців як вітчизняної, так і зарубіжної науки. У працях учених простежується широкий спектр підходів до аналізу цієї історичної доби – від соціально-політичної до правової та культурної.

Одним із найавторитетніших західних мислителів, який торкався тематики революційного терору, був Алексіс де Токвіль. У своїй праці «Старий режим і революція» він розглядав якобінську диктатуру як продовження абсолютистських тенденцій, що лише на поверхні мали революційну форму. На думку Токвіля, якобіни не знищили старий порядок,

а лише використали його адміністративну спадщину для централізації влади й репресій.

Серед українських і пострадянських дослідників помітний вклад зробили Н. В. Аніщук і С. В. Джолос, які аналізують події крізь призму еволюції політичного режиму та правової системи Франції. Вони підкреслюють значення якобінської диктатури як спроби створення «революційної демократії», в межах якої народ мав суверенітет, однак був позбавлений реального впливу через централізацію та політичні репресії. Вітчизняні автори, як-от В. П. Глиняний, В. В. Гордієнко, А. В. Грубінко, Л. М. Бостан та С. К. Бостан, зосереджуються на аналізі якобінської політики з точки зору формування диктаторських структур, оцінюючи роль Комітету громадського порятунку, лідерства Робесп'єра та політичної культури того часу. У працях зазначених науковців акцентується увага на специфіці правового регулювання, зокрема на використанні революційних трибуналів, декретів та механізмів мобілізації мас.

Окремі дослідження, зокрема Т. О. Матвєєвої, В. В. Ластовського, В. І. Орленка, А. І. Кормича, акцентують увагу на впливі якобінської диктатури на подальший розвиток європейського політичного мислення та становлення концепції держави надзвичайного стану. У контексті цього спостерігається зв'язок між терміном «диктатура» як римським правовим інститутом та його трансформацією у XVIII столітті. У працях О. В. Гісема та С. Вахніх якобінський період розглядається у межах загального курсу історії Франції як приклад крайніх форм реалізації революційного правосуддя. Автори висвітлюють роль політичного лідерства, демагогії, культу Розуму та моралі як ідеологічного підґрунтя диктатури.

Роботи українських правників і філософів – І. К. Омельченка, Л. М. Маймескулова, Б. Й. Тищика, Г. І. Трофанчука, Н. М. Хоми – аналізують терор як політико-правовий феномен, вивчаючи його з позиції легітимності, моралі, державного насильства й прав людини. Вони намагаються оцінити,

наскільки терор був інструментом необхідності чи свідомо збудованою системою репресій.

Сучасна західна історіографія також активно вивчає феномен яacobінізму. Зокрема, Дейвід Андресс у книзі «Терор. Революція Франції» трактує диктатуру яacobініців як реакцію на зовнішні загрози та внутрішню нестабільність. Він акцентує увагу на психології революційного насилля і впливі пропаганди. Подібні погляди поділяє і Пітер Дейвіс, який досліджує механізми радикалізації революційної влади. Роботи Кріса Джонса та Еллена Р. заглиблюються у філософське осмислення революційного терору, розглядаючи його як елемент ідеологічної боротьби. Ізраель Джон І. у фундаментальних дослідженнях про радикальне Просвітництво простежує ідейні джерела політичної культури яacobініців, підкреслюючи їхню залежність від концепцій народного суверенітету, громадянської чесноти та централізованої республіки. Він аргументує, що диктатура була логічним продовженням утопічного бачення «чистої» революції, яку не можна було досягти без терору. Погляди таких істориків, як Р. Баллард, Л. Д. Ловдей, П. Р. Хенсон, акцентують увагу на регіональному вимірі революційного терору, зокрема на ролі провінційних яacobініських комісарів, формуванні революційних армій та здійсненні місцевого правосуддя. Їх дослідження розкривають відмінності між Парижем та провінцією, що свідчить про неоднорідність яacobініського режиму.

Таким чином, сучасна наука розглядає яacobініську диктатуру як складне соціально-політичне явище, що поєднувало елементи народного суверенітету, централізованої влади, ідеологічної чистоти та жорстокого терору. У вітчизняній та зарубіжній історіографії відбувається поступовий перехід від однозначних оцінок до багатогранного аналізу, що враховує контекст, ідеологію, мотивацію та наслідки яacobініського правління.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз особливостей становлення, розвитку та еволюції яacobініської диктатури 1793-1794 рр.

Для виконання вказаної мети дипломної роботи потрібно виконати такі **завдання:**

- дослідити політичну та соціально-економічну ситуацію у Франції напередодні 1793 року;
- проаналізувати особливості формування радикального революційного руху у Франції;
- дослідити падіння жирондистів і встановлення якобінського контролю над Конвентом;
- проаналізувати статус органів влади в період якобінської диктатури;
- дослідити внутрішню політику якобінців;
- проаналізувати ідеологію та культуру доби якобінської диктатури;
- визначити внутрішні суперечності та розкол у таборі якобінців;
- дослідити термідоріанський переворот і падіння Робесп'єра;
- визначити значення якобінської диктатури та її вплив на подальший розвиток Франції.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які формуються в процесі якобінської диктатури 1793-1794 рр.

Предметом дослідження є якобінська диктатура 1793-1794 рр.

Методи дослідження. У процесі вивчення теми якобінської диктатури 1793–1794 рр. було застосовано комплекс наукових методів, що забезпечили всебічне та глибоке розкриття сутності, передумов виникнення, характеру функціонування та наслідків цього політичного режиму. Кожен із методів виконував окрему аналітичну функцію на різних етапах дослідження відповідно до структури роботи.

У процесі аналізу якобінської диктатури 1793–1794 рр. застосовувався комплекс взаємодоповнюючих наукових методів, що дозволив всебічно розглянути соціально-політичні передумови, хід революційних подій, функціонування органів влади, а також внутрішню політику та культурну атмосферу цієї доби.

Історичний і хронологічний методи дали змогу дослідити розвиток подій у їхній послідовності та взаємозв'язку, розкрити динаміку змін у політичній структурі та соціальних процесах. Системно-структурний і структурно-функціональний підходи дозволили проаналізувати взаємодію владних інститутів, роль революційних органів та механізмів управління в умовах кризи. Діалектичний метод був застосований для з'ясування суперечностей у розвитку подій, конфліктів між політичними силами та ідейних змін.

Метод порівняльного аналізу допоміг зіставити програми та дії різних революційних угруповань, виявити відмінності у їхньому баченні державного устрою. Логіко-семантичний метод використовувався для інтерпретації ідеологічних настанов, риторики якобінців та їхніх опонентів. Метод абстрагування сприяв узагальненню основних ідей та закономірностей, характерних для доби. Моделювання дало змогу реконструювати логіку прийняття політичних рішень і спрогнозувати вплив якобінських практик на подальший розвиток Франції.

Поєднання цих методів забезпечило ґрунтовне дослідження феномену якобінської диктатури як складного історико-політичного явища, що мало глибокі соціальні корені й суттєво вплинуло на формування новітньої французької державності. Загалом, об'єднання зазначених методів забезпечило глибоке й об'єктивне дослідження якобінської диктатури як історико-політичного явища, що сформувалося на ґрунті радикалізації революційного руху та специфіки соціально-економічних процесів у Франції кінця XVIII століття.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднані в дев'ять підрозділів, висновків до розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури (53 найменування). Загальний обсяг дипломної роботи становить 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВСТАНОВЛЕННЯ ЯКОБІНСЬКОЇ ДИКТАТУРИ У ФРАНЦІЇ

1.1. Політична та соціально-економічна ситуація у Франції напередодні 1793 року

Напередодні 1793 року Франція опинилася у стані глибокої політичної, соціально-економічної та моральної кризи, що мала комплексний і багатовимірний характер. Тому при дослідженні якобінської диктатури важливо проаналізувати особливості політичного та соціально-економічного розвитку Франції в період 1789-1793 рр..

Перш за все потрібно зазначити, що період після 1789 року ознаменувався докорінними перетвореннями в усіх сферах суспільного життя, які, однак, не усунули глибинних протиріч, а навпаки, загострили їх до критичної межі. Деструкція традиційного порядку, обумовлена впливом Великої французької революції, зруйнувала старі соціальні ієрархії, церковну владу, монархічну легітимність, натомість не запропонувавши стабільної альтернативи, здатної забезпечити нову соціальну рівновагу. Французьке суспільство переживало процес радикальної трансформації, коли в центр політичного життя вийшли сили, що раніше були позбавлені доступу до прийняття рішень [31, с. 170].

У період з 1789 року по 1792 рік суспільно-політичне життя Франції зазнало докорінних змін, які перевернули всю попередню структуру влади, зруйнували феодальні основи і відкрили нову епоху політичної активності мас. Цей час був не просто черговим етапом державної трансформації, а справжньою революційною добою, коли народ вперше у своїй історії виступив як повноправний суб'єкт політичного процесу. Початок цьому масштабному зрушенню поклав скликання Генеральних штатів у травні 1789 року, що перетворилося на трибуну критики абсолютизму і стартовий майданчик для формування політичної нації. Саме тоді Третій стан,

репрезентуючи більшість населення, проголосив себе Національними зборами, що означало розрив із традиційною становою системою і заклало підвалини нової концепції суверенітету, яка базувалася на ідеї народної влади.

Події літа 1789 року, зокрема взяття Бастилії, стали символом падіння старого режиму і початком широкомасштабної демократизації. У цей період у Франції відбувається глибока трансформація суспільних інституцій. Феодальні привілеї були скасовані, старі податкові й адміністративні структури – зруйновані. У серпні 1789 року була прийнята Декларація прав людини і громадянина, яка сформулювала принципи нового суспільного ладу, заснованого на рівності, свободі, приватній власності і народному суверенітеті. Французьке суспільство, розділене раніше на стани, почало формуватись у громадянське суспільство, яке вимагало участі у державному управлінні та реалізації політичних свобод [40, с. 115].

Варто відмітити, що протягом 1790–1791 років розгортається бурхлива діяльність щодо перебудови політичної системи країни. Було створено мережу муніципалітетів, ліквідовано старі провінції та запроваджено новий адміністративно-територіальний поділ на департаменти. Запровадження конституційної монархії, затвердженої в 1791 році, мало на меті поєднати монархічну форму правління із принципами парламентського контролю. Однак у реальності цей компроміс виявився вкрай нестабільним. Сам король Людовик XVI, хоча формально погодився з новими умовами, насправді не сприймав обмеження своєї влади, що й стало очевидним після невдалої спроби втечі королівської родини з країни в червні 1791 року. Ця подія серйозно підірвала довіру до монархії та прискорила радикалізацію політичних настроїв [3, с. 31].

Особливістю суспільно-політичного життя Франції у цей період стала активізація політичних клубів та асоціацій, які стали впливовими центрами формування громадської думки і мобілізації населення. Якобінський клуб, клуб кордельєрів, фейляни, жирондисти – всі вони не лише представляли

різні ідеологічні напрями, а й перетворилися на важливі інститути нової політичної культури. У цих клубах формувалися лідери революції, напрацьовувались програми дій, мобілізувались тисячі активістів. Політична участь набувала рис масового явища, у якому брали участь не лише представники буржуазії, а й середні та нижчі верстви міського населення, зокрема ремісники, наймані працівники, безробітні, які згодом будуть відомі як санкюлоти.

Розгортання зовнішньополітичного конфлікту з Австрією і Пруссією на початку 1792 року додатково загостило внутрішню політичну ситуацію. Страх перед інтервенцією, загроза реставрації монархії, підозри щодо зради з боку королівського двору призвели до зростання впливу радикальних сил. У серпні 1792 року відбувся новий спалах революційної активності, внаслідок якого була повалена монархія, короля заарештовано, а замість конституційної монархії проголошено республіку. Усе це засвідчувало незворотність революційних змін і неможливість повернення до старого порядку. У суспільстві остаточно закріплюється переконання, що лише радикальні заходи можуть забезпечити досягнення революційних цілей і врятувати Францію від внутрішніх і зовнішніх ворогів [22, с. 23].

Отже, упродовж 1789–1792 років Франція пройшла шлях від абсолютної монархії до республіки, а її громадяни – шлях від підданих до політично активних суб'єктів. Це був час великих надій і драматичних конфліктів, коли формувалася нова система влади, нова громадянська ідентичність і нові механізми участі у політичному процесі. Але водночас це був період загострення соціальних протиріч, накопичення політичної нестабільності та радикалізації суспільних настроїв, які зрештою привели до встановлення яacobinської диктатури.

У політичному плані на кінець 1792 – початок 1793 року Франція залишалася глибоко нестабільною. Повалення монархії у серпні 1792 року та проголошення Першої французької республіки створили формальні підстави для нового етапу революції, однак реальна влада в країні залишалася

розпорошеною між різними органами, фракціями і політичними клубами. Конвент, який мав стати уособленням суверенітету народу, швидко став ареною гострої боротьби між політичними угрупованнями, зокрема між поміркованими жирондистами та радикальними якобінцями. В умовах зовнішньої війни, економічної розрухи та внутрішніх заворушень політична сцена Франції перетворилася на поле боротьби за владу, у якій моральні та ідеологічні принципи часто поступалися місцем прагматизму і насильству.

Соціально-економічна ситуація у країні була вкрай напруженою. Унаслідок багаторічної участі Франції у війнах, величезного державного боргу, неефективної системи оподаткування та масового втручання держави в економіку фінансова система опинилася на межі краху. Інфляція, викликана надмірною емісією ассигнатів, призвела до стрімкого знецінення грошей і зuboжіння значної частини населення. Селянство, хоча й отримало юридичну свободу та можливість володіння землею, у реальності продовжувало потерпати від податкового тиску, нестачі продовольства і військових реквізицій. У містах середні і нижчі верстви – ремісники, дрібні торговці, наймані працівники – опинилися у ще гіршій ситуації. Саме ці соціальні групи сформували соціальну базу радикальних революційних рухів, включно з санкюлотами, які стали активною силою революційної політики [10, с. 131].

Варто звернути увагу і на глибоку морально-психологічну кризу, що охопила французьке суспільство. Руйнування традиційних інститутів, таких як церква, монархія, родова аристократія, викликало у багатьох громадян почуття дезорієнтації та втрати моральних орієнтирів. Ідеї Просвітництва, що раніше сприймалися як шлях до свободи й справедливості, почали набувати радикального тлумачення, перетворюючись на ідеологічну зброю у боротьбі з реальними та уявними ворогами революції. Формування нової політичної культури базувалося не на поступовій еволюції демократичних практик, а на мобілізації мас, на мові патріотизму, ненависті до ворогів та культивуванні образу «зради». Усе це створювало передумови для встановлення

диктаторського режиму, який намагався зберегти революційні здобутки шляхом репресій та централізації влади.

Важливим чинником, який значною мірою вплинув на політичну дестабілізацію, стала війна, що розпочалася ще в 1792 році. Зовнішня загроза у вигляді коаліції європейських монархій підштовхувала революціонерів до радикалізації внутрішньої політики. Ідея порятунку революції через масову мобілізацію, централізацію влади, посилення контролю за суспільством і ліквідацію будь-якої опозиції почала домінувати у політичному дискурсі. Водночас страх перед змовами, інтервенцією і внутрішніми ворогами породжував атмосферу загального підозрювання, яка стала живильним ґрунтом для політики терору [34, с. 71].

Таким чином, напередодні 1793 року Франція перебувала у стані глибокої політичної та соціально-економічної нестабільності, яка була наслідком революційних потрясінь 1789–1792 років. Країна втратила традиційні опори у вигляді монархії, церкви та станового ладу, не здобувши при цьому ефективної системи нової влади. Економічна криза, викликана інфляцією, війнами і продовольчими проблемами, загострила становище більшості населення, особливо в містах. Політична арена стала полем боротьби між радикалами й поміркованими, де втрата моральних орієнтирів сприяла зростанню насильства. Усе це створило передумови для встановлення якобінської диктатури як спроби врятувати революцію в умовах повної дестабілізації. На початок 1793 року Франція перебувала у стані глибокого системного зламу. Політична нестабільність, економічна криза, соціальні збурення, зовнішня загроза та ідеологічна радикалізація створили вибухонебезпечну ситуацію, у якій на перший план вийшли сили, здатні до рішучих і безкомпромісних дій. Саме в таких умовах і з'явилася історична можливість для встановлення якобінської диктатури, що претендувала на вирішення національної кризи через насильницьке, але на думку її прибічників, необхідне втручання держави у всі сфери життя.

1.2. Формування радикального революційного руху у Франції

Формування радикального революційного руху у Франції періоду Великої французької революції є одним із найвизначальніших процесів не лише в історії самої Франції, а й у розвитку модерної європейської політичної думки. Революційна динаміка останніх десятиліть XVIII століття, насичена глибокими соціальними трансформаціями, розгорталася на тлі економічної кризи, політичного застою та морального розпаду абсолютистського режиму. У цьому вирі хаосу й надії народжувалися нові ідеї, нові типи політичного активізму та нові форми організації. Одним із найвпливовіших феноменів цього періоду став якобінський клуб, який згодом трансформувався в силу, що визначала хід революції, формувала нові уявлення про владу, свободу і народний суверенітет. Тому в рамках дослідження важливо проаналізувати формування радикального революційного руху у Франції.

Історія якобінського клубу бере свій початок у 1789 році, коли представники Третього стану, зокрема депутатські делегації з різних провінцій, почали об'єднуватися в неформальні обговорювальні гуртки. Першопочатково цей клуб мав назву «Товариство друзів Конституції» і виник на базі потреби координації діяльності депутатів Національних зборів, які поділяли революційні погляди. Він діяв у домініканському монастирі Святого Якова в Парижі, що й дало згодом назву цьому політичному угрупованню. Його члени вбачали себе не як представників вузькопартійного об'єднання, а як голос і захисників революційних здобутків, гарантів реалізації Декларації прав людини і громадянина, захисників принципу рівності та народного суверенітету [18, с. 91].

Склад членів клубу на початковому етапі був доволі різноманітним: сюди входили представники середнього класу, інтелігенція, адвокати, журналісти, а також активні революціонери, які мали намір радикально змінити суспільний устрій. Водночас членство було відкритим і для простих

громадян, що не мали статусу депутата, що сприяло поступовому розширенню політичного впливу клубу. Саме ця відкритість і поширення ідей у широкі народні маси сприяли популярності якобінців та формуванню міцної організаційної мережі як у столиці, так і в провінції.

Серед найвідоміших лідерів якобінського руху вирізнялися фігури, які згодом стали символами епохи. Максиміліан Робесп'єр, людина глибокого внутрішнього переконання і радикального морального пуританізму, став уособленням республіканської строгості. Поряд із ним діяли Жан-Поль Марат, журналіст і публіцист, відомий своїми палкими і гострими закликами до боротьби з контрреволюцією, а також Жорж Жак Дантон, харизматичний оратор і політик, який уособлював енергію і порив революційного ентузіазму. Саме ці постаті визначили радикальний вектор руху і надали йому політичної сили та організаційної стабільності.

Ідеологічно клуб з самого початку сповідував принципи народного суверенітету, рівності перед законом і права на активну участь у політичному житті. Його члени були палкими прихильниками республіканських ідей і відкидали монархічну абсолютистську владу. Важливим елементом у формуванні ідеології якобінського руху стало прагнення до соціальної справедливості, що передбачало не лише політичні, але й економічні реформи, зокрема обмеження впливу аристократії та духовенства. Вже з перших засідань клуб почав виступати за більш радикальні зміни, ніж це було передбачено в початкових проектах конституції [19, с. 57].

З часом клуб перетворився з місця для дискусій у справжню політичну машину, що впливала на прийняття рішень у революційній Франції. Розгалужена мережа клубів у провінції і мобілізація громадян дозволили якобінцям стати голосом революційного народу, що постійно посилювало їхній політичний вплив. Особливо це стало помітно після падіння монархії у 1792 році, коли якобінці взяли активну участь у формуванні першої Французької республіки.

Ідеологічна основа яacobінства ґрунтувалася на принципах радикального республіканізму, непохитного суверенітету народу, соціальної рівності та антиклерикалізму. У своїй найрадикальнішій фазі яacobінці вважали, що революційний порядок може бути утверджений лише через «терор на службі чесноти», що унеможлиблює компроміс із силами старого режиму. Вони виступали за централізацію влади, за встановлення контролю над економікою задля забезпечення справедливого розподілу ресурсів та за формування національної армії, яка б стала знаряддям захисту нової республіки від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Варто зазначити, що процес перетворення яacobінського клубу з дискусійної платформи на реальну політичну силу відбувався поступово. Спочатку клуби виконували роль осередків політичного просвітництва та мобілізації населення. Вони активно поширювали революційні гасла серед широких народних мас, долучали до участі в політичному житті ремісників, дрібних торговців, селян, тобто ті верстви, які традиційно були відсторонені від формування державної політики. Через мережу філій у провінціях яacobіни забезпечували ідеологічну уніфікацію революції, формували національний революційний дискурс, що об'єднував країну на нових ідеологічних засадах [1, с. 143].

Особливої сили яacobіни набули у 1793–1794 роках, коли в умовах загрози з боку іноземної інтервенції, внутрішніх контрреволюційних повстань та соціально-економічної нестабільності вони змогли мобілізувати підтримку серед найрадикальніших верств населення. Їхній прихід до влади ознаменував перехід революції в найбільш радикальну фазу, відому як яacobінська диктатура [51, с. 315]. Саме в цей період було створено Комітет громадського порятунку, який узурпував виконавчу владу та проводив політику так званого революційного терору, спрямованого на знищення ворогів революції. Усі, хто викликав підозру в симпатіях до монархії або у критичному ставленні до яacobінського курсу, піддавалися репресіям.

Гільйотина стала символом доби, а Париж перетворився на арену безжального політичного очищення.

Разом із тим, варто підкреслити, що яacobінська влада не обмежувалася репресіями. Їхнє правління ознаменувалося прогресивними заходами в галузі освіти, законодавчої уніфікації, створенням світської системи публічної освіти, підтримкою науки та культури. У контексті соціальної політики вони ініціювали заходи щодо стабілізації цін на харчі, обмеження спекуляцій, регулювання заробітної плати та забезпечення армії всім необхідним. Зрештою, їхній радикалізм мав і раціональне, і утопічне підґрунтя, оскільки базувався на уявленні про народ як єдине джерело легітимної влади та необхідності створення досконалої моральної республіки [27, с. 159].

Однак, все ж таки, крах яacobінського режиму в липні 1794 року, відомий як Термідоріанський переворот, був зумовлений поєднанням політичної втоми, страху перед надмірною концентрацією влади в руках Робесп'єра, а також реальної втрати підтримки серед поміркованих верств. Проте навіть після падіння вони залишили по собі потужний спадок. Їхній досвід радикального політичного експерименту вплинув на подальший розвиток революційної думки у Франції та за її межами. Яacobінська модель політичної організації, яка поєднувала ідеологічну ортодоксію з централізованим управлінням і масовою мобілізацією, стала зразком для багатьох революційних рухів XIX і XX століть [53, с. 103].

Таким чином, формування яacobінського клубу під час Великої французької революції стало ключовим етапом у розвитку радикального революційного руху, який вплинув не лише на Францію, а й на всю європейську політичну думку. Клуб спочатку виник як об'єднання однодумців для координації дій у революційних процесах, проте з часом перетворився на потужну політичну силу з чіткою ідеологією народного суверенітету, рівності і соціальної справедливості. Під керівництвом видатних лідерів, таких як Робесп'єр і Марат, яacobінці змогли мобілізувати маси і здійснити радикальні політичні та соціальні перетворення, включно з

диктатурою терору. Попри репресивний характер свого правління, яacobінська влада здійснила важливі реформи у сфері освіти, економіки та культури. Від скромного дискусійного клубу до диктатури в ім'я народного суверенітету – шлях яacobінців демонструє силу і водночас небезпеку політичного радикалізму в періоди соціальної турбулентності. Їхня спадщина залишається предметом гострих наукових і політичних дебатів, які досі актуальні в роздумах про межі свободи, відповідальність революціонерів та природу народовладдя.

1.3. Падіння жирондистів і встановлення яacobінського контролю над Конвентом

Падіння жирондистів і встановлення яacobінського контролю над Національним Конвентом у червні 1793 року стало одним із ключових поворотних моментів Великої французької революції що остаточно змінив політичний ландшафт революційної Франції та заклав підвалини радикальної фази революції. Цей процес не був випадковим він виник як наслідок складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників а також помилок самих жирондистів у поєднанні з піднесенням радикальної сили яacobінців що апелювали до більш широких верств населення й вміло мобілізували маси навколо своїх ідей. Тому, в зв'язку з вищезазначеним, важливо дослідити особливості падіння жирондистів і встановлення яacobінського контролю над Конвентом.

Як вже було зазначено, падіння жирондистів і встановлення яacobінського контролю над Національним Конвентом слід розглядати як один із найважливіших переломних моментів у ході Французької революції, що відбулося на тлі глибоких соціально-політичних протиріч і загострення революційної боротьби. Цей період характеризувався не просто зміною владної еліти всередині революції, а глибинною трансформацією її ідеологічних засад, методів політичної боротьби і самої сутності

революційної влади. Щоб зрозуміти значення цих подій, необхідно звернути увагу на передумови, політичні тенденції, соціальні рухи, а також зовнішні виклики, які сформували унікальну атмосферу революційного часу [43, с. 135].

Жирондисти були представниками політичної групи, яка виникла з поміркованої буржуазії і мала на меті обмежені реформи у рамках республіканської моделі, але при цьому залишалася вірною ідеям свободи, рівності та захисту прав людини. Вони відстоювали ідею децентралізації влади, більшу автономію для провінційних міст і селищ, виступали за помірковану зовнішню політику, сподіваючись, що революція може досягти своїх цілей без кардинального знищення старих структур. Для жирондистів головним було забезпечення стабільності та встановлення правової держави, яка б гарантувала громадянам свободи і захист від свавілля.

Проте, у міру того, як революція загострювалася, а країна опинялася у стані війни з зовнішніми ворогами – коаліцією європейських монархій, які прагнули придушити революційні ідеї, а також через внутрішні економічні кризи, нестачу продовольства і соціальне напруження, позиції жирондистів почали ослаблюватися. Соціальні верстви, які найбільше постраждали від кризових явищ – робітники, селяни, менш заможні верстви міського населення – дедалі більше схилялися до радикальніших рішень і підтримували якобінців. Якобінці, навпаки, пропонували жорсткі заходи, централізовану владу і рішучу боротьбу з внутрішніми ворогами революції, яких вони вбачали у поміркованих фракціях, включно з жирондистами [47, с. 190].

Конфлікт між цими двома групами досяг свого апогею в 1793 році, коли Франція переживала критичний період – ідучи війною з більшістю європейських держав, країна перебувала у стані надзвичайної загрози. В цей час соціальні рухи в Парижі посилювалися, зокрема активізувалися революційні комуни, які підтримували вимоги якобінців і вимагали більш радикальних дій проти ворогів революції. Політична боротьба в парламенті дедалі більше

набирала характеру відкритого протистояння, яке вилилося у політичний переворот.

31 травня 1793 року став доленосною датою, коли за ініціативою яacobінців і під тиском паризьких революційних мас було арештовано провідних жирондистів. Це фактично означало ліквідацію їх політичного впливу і встановлення монополії влади в руках яacobінців. Після цього вони отримали змогу втілювати свою радикальну політику практично без опору. Встановлення яacobінського контролю над Національним Конвентом призвело до створення Комітету громадського порятунку, який став центральним органом виконавчої влади, покликаним координувати оборону революції та ліквідацію внутрішніх ворогів [25, с. 419].

Разом з тим, відмічаємо, що політика яacobінців суттєво змінила характер революції, перетворивши її з поміркованої буржуазної революції на більш радикальний і централізований проект, що включав у себе застосування політики Великого терору. Цей період відзначився масовими арештами, судовими процесами і стратою тисяч осіб, підозрюваних у контрреволюційній діяльності. Яacobінці вважали такі заходи необхідними для збереження революції у часи загрози, однак це також викликало широке занепокоєння і страх у суспільстві, а згодом призвело до втрати довіри частини населення до революційної влади.

Крім того, встановлення яacobінського контролю збіглося з запровадженням нових економічних та соціальних реформ, спрямованих на мобілізацію ресурсів країни для війни і забезпечення населення необхідним продовольством через контроль цін і регулювання торгівлі. Ці заходи отримали назву політики воєнного комунізму і були запроваджені для подолання криз, які загрожували існуванню революційної Франції.

Важливо підкреслити, що падіння жирондистів і утвердження яacobінського режиму не було просто результатом політичної боротьби між двома фракціями, а стало відображенням ширшого соціального конфлікту між різними класами і групами населення, які по-різному сприймали

революційні зміни і мали свої уявлення про майбутнє Франції. Ці події показали, що революція починає рухатися у бік радикалізації і централізації влади, що згодом мало далекосяжні наслідки для політичної культури країни і всієї Європи [26, с. 149].

Після встановлення якобінського контролю революція набула рис диктатури більшості, де рішення приймалися невеликою групою лідерів, а політичні суперники жорстко каралися. Це спричинило не лише стабілізацію революційної влади в короткостроковій перспективі, а й викликало потужний спротив серед поміркованих і консервативних верств суспільства, що в кінцевому підсумку привело до подальших хвиль політичних змін і нових криз.

Падіння жирондистів і встановлення якобінського контролю над Конвентом має велике значення для розуміння процесів радикалізації політики під час революційних змін у суспільстві. Ці події показують, як внутрішні і зовнішні виклики можуть призвести до посилення авторитарних тенденцій навіть у рамках демократичних процесів.

Таким чином, падіння жирондистів і встановлення якобінського контролю над Конвентом стало ключовим переломним моментом Французької революції, який ознаменував перехід від поміркованої політики до радикальної централізації влади. Цей процес відобразив глибокі соціальні і політичні протиріччя, що загострилися через війну та внутрішню кризу. Якобінці, отримавши владу, запровадили жорсткі заходи для захисту революції, що включали період Великого терору. Це призвело до посилення контролю над суспільством і ліквідації політичних опонентів. Водночас радикалізація викликала спротив і подальші політичні зміни у Франції. Таким чином, встановлення якобінського контролю стало початком нової стадії революції з її радикальними і трагічними наслідками. Ці події свідчать про складність революційних процесів і нагадують про те, як соціальні кризи можуть радикально змінювати не лише владу, а й саму сутність політики та суспільних відносин.

Висновки до Розділу 1

Таким чином, проаналізувавши історичні передумови становлення яacobінської диктатури у Франції було сформульовано наступні висновки.

1. Напередодні 1793 року Франція перебувала у стані глибокої політичної та соціально-економічної нестабільності, яка була наслідком революційних потрясінь 1789–1792 років. Країна втратила традиційні опори у вигляді монархії, церкви та станового ладу, не здобувши при цьому ефективної системи нової влади.

Економічна криза, викликана інфляцією, війнами і продовольчими проблемами, загострила становище більшості населення, особливо в містах. Політична арена стала полем боротьби між радикалами й поміркованими, де втрата моральних орієнтирів сприяла зростанню насильства. Усе це створило передумови для встановлення яacobінської диктатури як спроби врятувати революцію в умовах повної дестабілізації.

На початок 1793 року Франція перебувала у стані глибокого системного зламу. Політична нестабільність, економічна криза, соціальні збурення, зовнішня загроза та ідеологічна радикалізація створили вибухонебезпечну ситуацію, у якій на перший план вийшли сили, здатні до рішучих і безкомпромісних дій. Саме в таких умовах і з'явилася історична можливість для встановлення яacobінської диктатури, що претендувала на вирішення національної кризи через насильницьке, але на думку її прибічників, необхідне втручання держави у всі сфери життя.

2. Формування яacobінського клубу під час Великої французької революції стало ключовим етапом у розвитку радикального революційного руху, який вплинув не лише на Францію, а й на всю європейську політичну думку. Клуб спочатку виник як об'єднання однодумців для координації дій у революційних процесах, проте з часом перетворився на потужну політичну силу з чіткою ідеологією народного суверенітету, рівності і соціальної справедливості.

Під керівництвом видатних лідерів, таких як Робесп'єр і Марат, яacobінці змогли мобілізувати маси і здійснити радикальні політичні та соціальні перетворення, включно з диктатурою терору. Попри репресивний характер свого правління, яacobінська влада здійснила важливі реформи у сфері освіти, економіки та культури. Від скромного дискусійного клубу до диктатури в ім'я народного суверенітету – шлях яacobінців демонструє силу і водночас небезпеку політичного радикалізму в періоди соціальної турбулентності. Їхня спадщина залишається предметом гострих наукових і політичних дебатів, які досі актуальні в роздумах про межі свободи, відповідальність революціонерів та природу народовладдя.

3. Падіння жирондистів і встановлення яacobінського контролю над Конвентом стало ключовим переломним моментом Французької революції, який ознаменував перехід від поміркованої політики до радикальної централізації влади. Цей процес відобразив глибокі соціальні і політичні протиріччя, що загострилися через війну та внутрішню кризу. Яacobінці, отримавши владу, запровадили жорсткі заходи для захисту революції, що включали період Великого терору. Це призвело до посилення контролю над суспільством і ліквідації політичних опонентів. Водночас радикалізація викликала спротив і подальші політичні зміни у Франції. Таким чином, встановлення яacobінського контролю стало початком нової стадії революції з її радикальними і трагічними наслідками. Ці події свідчать про складність революційних процесів і нагадують про те, як соціальні кризи можуть радикально змінювати не лише владу, а й саму сутність політики та суспільних відносин.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЯКОБІНСЬКОГО РЕЖИМУ У ФРАНЦІЇ

2.1. Органи влади в період яacobінської диктатури

У період яacobінської диктатури, яка охопила найрадикальнішу фазу Французької революції, центральне місце в системі державного управління посіли три ключові органи влади – Національний Конвент, Комітет громадського порятунку та Революційний трибунал. Їх діяльність визначала не лише політичний вектор революційної Франції, а й рівень централізації та жорсткості репресивного апарату в умовах внутрішньої та зовнішньої загрози. Тому важливо проаналізувати особливості організації діяльності та функціонування органів влади часів яacobінської диктатури.

Функціонування механізму яacobінської влади у період диктатури, яка розгорнулася після падіння жирондистів у 1793 році, демонструє унікальний історичний приклад того, як революційна держава формує систему надзвичайного управління, де межі між законодавчими та виконавчими органами поступово стираються, а центральна влада концентрується в руках вузького кола лідерів. На формальному рівні законодавчий центр залишався за Національним Конвентом, який був покликаний приймати нормативні акти, визначати політичний курс революції, контролювати уряд і представляти суверенну волю народу. Проте вже в другій половині 1793 року стало очевидно, що реальна сила дедалі більше переходить до виконавчих структур, зокрема до Комітету громадського порятунку, який за підтримки санкцій Конвенту швидко набув широких повноважень [35, с. 197].

Варто зазначити, що в період яacobінського правління Національний Конвент залишався формально вищим органом законодавчої влади, однак його діяльність зазнала суттєвих змін під впливом нової політичної реальності. Після усунення жирондистів у червні 1793 року Конвент опинився під контролем радикального крила яacobінців, які перетворили його

з арени дискусій та суперечок на інструмент ухвалення революційної політики в дусі централізації, репресій і тотального контролю. Його рішення дедалі частіше не були результатом колегіального обговорення, а оформлювали політичну волю Комітету громадського порятунку, де фактично й зосереджувалась влада.

Однією з перших визначних дій Конвенту під впливом якобінців стало ухвалення демократичної Конституції 1793 року, яка декларувала суверенітет народу, загальне виборче право, соціальні права, право на працю та освіту. Проте ця конституція так і не була введена в дію, оскільки Конвент оголосив державу в стані надзвичайної небезпеки, виправдовуючи цим зосередження всієї влади в революційних комітетах і комітетах надзвичайного нагляду. У цей час Конвент виконував роль інституційного прикриття політики якобінської диктатури, схвалюючи репресивні декрети, санкціонуючи арешти та страти, підтримуючи дії Революційного трибуналу [5, с. 210].

Також потрібно зазначити, що в цей період Конвент затвердив низку законів, які посилювали контроль держави над економікою. Було запроваджено закон про загальну мобілізацію та воєнну економіку, встановлено максимум цін на товари першої необхідності, розподіл хліба через картки, контроль над виробництвом. Ухвалюючи такі заходи, Конвент намагався стабілізувати ситуацію в умовах війни та внутрішньої нестабільності, забезпечити лояльність бідних верств населення та зберегти державну цілісність. Проте за цими рішеннями стояла також жорстка ідеологічна політика, спрямована на уніфікацію суспільства за революційними стандартами.

У сфері культури та суспільного життя Конвент схвалював заходи, спрямовані на дехристиянізацію, зміну календаря, пропаганду республіканських чеснот та революційної моралі. Були запроваджені нові громадянські свята, перейменовані місяці, з'явилися культ Розуму і культ Верховного Істоти. Усе це свідчило про спробу повністю змінити світогляд

французького суспільства, побудувавши нову ідеологічну реальність, яка відповідала духу революції [9, с. 117].

Таким чином, можемо констатувати, що в період якобінської диктатури Конвент був не стільки майданчиком для парламентських обговорень, скільки інституцією, яка санкціонувала та легітимізувала дії революційної влади. Його діяльність слугувала засобом оформлення рішень Комітету громадського порятунку, реалізації терору, проведення соціально-економічних реформ та ідеологічної перебудови держави. Хоча формально Конвент зберігав законодавчі повноваження, фактично він перетворився на механізм, за допомогою якого революція прагнула не лише зберегти себе, а й повністю перебудувати суспільство на нових засадах.

Разом з тим, потрібно зазначити, що в часи якобінської диктатури фактична влада у державі перейшла до Комітету громадського порятунку, який став революційним урядом, що діяв від імені Конвенту.

Комітет громадського порятунку був створений ще у квітні 1793 року як тимчасовий орган для координації оборони республіки, однак із моменту встановлення якобінської диктатури його повноваження стрімко зросли. У червні 1793 року після повалення жирондистів Комітет набув майже безмежної влади, зосередивши в своїх руках управління армією, внутрішньою політикою, репресіями, економікою та зовнішніми зносинами. Поступово він перетворився на справжній революційний уряд, який діяв під виглядом делегованих повноважень від Національного Конвенту, але фактично встановлював власну політичну волю [37, с. 211].

Члени Комітету, серед яких особливої ваги набули такі фігури, як Максиміліан Робесп'єр, Жорж Кутон, Луї Антуан Сен-Жюст, Жак Ніколя Біло-Варенн, Жан-Батіст Карно, діяли як колегіальний орган, однак ініціативу дедалі частіше зосереджували в руках найбільш радикальних якобінців. Робесп'єр, як ідеолог революційної доброчесності, прагнув не лише захистити революцію, а й сформувати нову мораль і нову людину через примус, приклади самопожертви, страх і контроль. Комітет щоденно

збирався на засідання, видавав накази, координував армії, контролював діяльність міністерств, провінційних представників, революційних комітетів і забезпечував виконання декретів Конвенту. Він також займався добором посадовців і наглядом за їхньою діяльністю, що зробило його основною ланкою централізованого управління в умовах надзвичайного стану.

Разом з тим, особливу увагу Комітет приділяв внутрішній безпеці. Він ініціював та організовував масові арешти, санкціонував діяльність Революційного трибуналу, здійснював політичні чистки, визначав ворогів революції та складав списки осіб, що підлягали страті. У 1793–1794 роках його діяльність досягла кульмінації під час Великого терору, коли в атмосфері підозри та ідеологічного фанатизму було знищено тисячі реальних і уявних противників режиму. Створена Комітетом система постійного стеження, доносів і публічних покарань перетворилася на механізм тотального контролю за суспільством, у якому не залишалось простору для незалежного мислення чи опозиції [49, с. 191].

У сфері економіки Комітет провадив політику дирижизму, тобто прямого державного втручання в ринок і господарське життя. Він ініціював запровадження Закону про максимум, який обмежував ціни на продукти харчування й товари першої необхідності. Було організовано систему постачання для армії, централізоване розподілення хліба, контроль за виробництвом. Такі заходи дозволили стабілізувати тил і забезпечити боєздатність збройних сил, проте водночас вони породили дефіцит, зловживання та репресії проти тих, хто порушував накази. Комітет також організував мобілізацію людських і матеріальних ресурсів, що дало змогу Франції ефективно протистояти зовнішнім ворогам і здобути перемоги на фронтах.

В свою чергу, на ідеологічному фронті Комітет прагнув створити новий тип громадянина, який мав жити за революційною мораллю, відмовитися від релігії й традицій, служити Республіці з фанатичною відданістю. Саме з його ініціативи впроваджувалися реформи календаря,

запроваджувався культ Розуму, а пізніше – культ Верховного Істоти. Комітет заохочував революційну пропаганду, організовував публічні святкування, влаштовував урочисті процесії, які мали символізувати тріумф нової епохи. Проте цей ідеологічний проект виявився недовговічним – надмірний контроль, нетерпимість до інакодумства та масові репресії призвели до падіння популярності якобінців, а врешті й до повалення Робесп'єра в липні 1794 року [32, с. 315].

Таким чином, Комітет громадського порятунку став втіленням революційної влади, яка в надзвичайних умовах війни і загрози контрреволюції обрала шлях диктатури як єдино можливого засобу досягнення політичної стабільності. Його діяльність дала змогу консолідувати оборону республіки, зберегти цілісність держави та перемогти ворогів, однак ціною стала втрата свобод, панування терору, знищення законності та деградація гуманістичних ідеалів, з яких починалася революція.

Особливу роль у механізмі влади за якобінців відігравав Революційний трибунал, заснований для прискореного судового переслідування осіб, звинувачених у ворожості до революції.

Революційний трибунал у період якобінської диктатури став одним із головних знарядь політичного терору, втіленням репресивної системи, яка офіційно функціонувала під приводом захисту революції, але фактично перетворилася на інструмент знищення реальних та уявних ворогів режиму. Заснований ще у березні 1793 року за ініціативою Конвенту, цей орган мав спеціальну юрисдикцію щодо справ про контрреволюційну діяльність. Однак саме після падіння жирондистів і встановлення контролю якобінців над органами влади трибунал набув особливого значення як засіб масового терору й політичної розправи [7, с. 341].

Варто зазначити, що Трибунал діяв під прямим наглядом Комітету громадського порятунку і втілював у собі логіку революційного правосуддя, що ставило доцентрові політичні цілі вище за принципи законності й справедливості. Судові процедури були спрощені до мінімуму, а

правозахисні механізми – суттєво обмежені. Підозрювані часто позбавлялися можливості на повноцінний захист, а свідчення здобувалися під тиском, поспіхом або навіть без доказів. Найменший прояв сумнівів у лояльності до революції або зв'язки з колишнім режимом міг стати підставою для арешту й смертного вироку.

Засідання трибуналу стали ареною показових процесів, де ідеологічна доцільність визначала рішення, а не об'єктивні факти. Засудження було майже гарантованим – особливо після ухвалення в червні 1794 року Закону про підозрюваних, за яким будь-який громадянин, що проявляв антиреволюційні настрої, автоматично потрапляв під категорію ворога народу. Цей закон значно спростив механізм переслідування: скасовано обов'язковість захисту, скорочено процедури, а головним критерієм вироку стала політична лояльність.

Революційний трибунал став справжнім знаряддям масових страт. Його жертвами стали представники аристократії, колишні монархісти, священники, депутати-жирондисти, змодеровані революціонери, а згодом – навіть і самі якобінці, які виявляли найменші ознаки інакодумства. Найвідомішими справами трибуналу стали процеси над Марією-Антуанеттою, лідерами жирондистів, Жаком Ебером, Жоржем Дантомом та, зрештою, над самим Робесп'єром, коли маховик терору обернувся проти своїх творців [16, с. 235].

Діяльність трибуналу справляла глибокий психологічний вплив на суспільство – страх, підозра й атмосфера доносів охопили всі верстви населення. Громадяни вчилися мовчати, не висловлювати власної думки, аби не опинитися перед трибуналом. Його робота стала важливою складовою терористичного режиму, де справедливість замінювалася революційною доцільністю, а суд перетворювався на інструмент демонстративної помсти.

Таким чином, можемо констатувати, що Революційний трибунал за правління якобінців втратив суть незалежного судового органу й перетворився на ланку політичного апарату репресій, що підкорювався логіці

ідеологічної чистоти, централізованої влади й страху. Його історія стала драматичним прикладом того, як судочинство, позбавлене правових запобіжників, може стати інструментом деспотії, де правосуддя заміщується політичним вироком.

У період якобінської диктатури співвідношення між законодавчими та виконавчими структурами втратило класичні ознаки стримувань і противаг. Замість цього виникла система влади, в якій формальна представницька інституція (Конвент) була підпорядкована потужному виконавчому центру (Комітету громадського порятунку), що керував державою з позиції надзвичайного воєнно-революційного правління. Така структура забезпечила ефективне централізоване управління, але ціною придушення політичного плюралізму, прав особи та законності як засадничих елементів демократичного ладу [4, с. 35].

Таким чином, у період якобінської диктатури, яка охопила найрадикальнішу фазу Французької революції, центральне місце в системі державного управління посіли три ключові органи влади – Національний Конвент, Комітет громадського порятунку та Революційний трибунал. Національний Конвент залишався формальним законодавчим органом, який проголошував республіку та ухвалював революційні закони. Він санкціонував надзвичайні заходи, у тому числі передачу частини своїх повноважень виконавчим органам, зокрема Комітету громадського порятунку. Попри свою законодавчу природу, Конвент дедалі частіше виконував лише функцію легітимації рішень, ухвалених вузьким колом радикальних лідерів. Комітет громадського порятунку виконував роль уряду та мав широкі повноваження з управління армією, економікою, зовнішньою та внутрішньою політикою. Він зосередив у своїх руках реальну виконавчу владу, забезпечуючи централізоване керівництво країною в умовах зовнішньої війни та внутрішньої контрреволюції. Комітет керував репресивною політикою, видавав директиви і здійснював контроль над місцевими органами та судовою системою. Революційний трибунал був

спеціальним судовим органом, створеним для боротьби з політичними ворогами революції. Його діяльність зосереджувалася на швидкому розгляді справ, що стосувалися контрреволюційної діяльності, шпигунства, саботажу та зради. Трибунал став інструментом політичного терору, виносячи тисячі смертних вироків, часто без достатніх доказів чи справедливого судового розгляду. У сукупності ці три органи влади створили політичну модель, яка функціонувала як своєрідна надзвичайна диктатура в ім'я революції. Вони уособлювали зрощення законодавчої, виконавчої та судової влади в одній ідеологічно монолітній системі, де не було місця для плюралізму або дискусії. Така концентрація влади дозволила якобінцям ефективно протистояти зовнішнім вторгненням і внутрішньому саботажу, однак водночас призвела до значного обмеження прав і свобод громадян та запровадження репресивного режиму.

2.2. Внутрішня політика якобінців

Внутрішня політика якобінців у період їх диктатури в 1793–1794 роках є прикладом радикального революційного експерименту, в основі якого лежали прагнення зберегти революцію, подолати внутрішню опозицію, захистити республіку від зовнішніх ворогів і водночас реалізувати соціальну справедливість за допомогою жорстких надзвичайних заходів. Тому при дослідженні якобінської диктатури важливо розглянути внутрішню політику якобінців.

Якобінці на чолі з Робесп'єром, Сен-Жюстом, Кутоном та іншими керівниками встановили режим, що базувався на тотальному контролі над усіма сферами суспільного життя, у якому держава проникала у кожен аспект повсякдення громадян. Основними інструментами цієї політики стали Закон про підозрюваних, система економічного регулювання, політика максимальних цін і заробітків, централізоване постачання армії та

репресивна практика революційного терору, що перетворилася на провідний метод управління [2, с. 350].

Так, відмічаємо, що Закон про підозрюваних, ухвалений у вересні 1793 року, став наріжним каменем механізму масового терору і засобом нейтралізації будь-якої форми інакодумства або небажаної політичної поведінки. Поняття підозрюваного було сформульоване вкрай широко і невизначено, що дозволяло органам влади, насамперед Комітету громадського порятунку та революційним комітетам на місцях, довільно трактувати його і заарештовувати осіб навіть за непрямі зв'язки з контрреволюційною діяльністю, або за моральні сумніви щодо їхньої відданості революції. Під підозру могли потрапити як колишні аристократи, так і помірковані республіканці, а також звичайні громадяни, які, наприклад, не демонстрували достатнього ентузіазму на патріотичних заходах, не носили революційної кокарди або висловлювалися скептично щодо політики уряду [30, с. 107].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можемо констатувати, що закон легалізував масові репресії, що дозволили якобінському уряду за допомогою страху й арештів паралізувати опір та забезпечити лояльність населення.

В свою чергу, в соціально-економічній сфері якобінці намагалися втілити принципи революційної справедливості через систему державного регулювання, яка мала на меті підтримку найбідніших верств населення, забезпечення стабільності цін і протидію спекуляції. Одним із ключових заходів став Закон про максимуми, який обмежував ціни на продукти першої необхідності та встановлював граничні рівні прибутку.

Така політика була спрямована на те, щоб запобігти соціальному голоду, стримати інфляцію, викликану війною, та забезпечити доступ простого люду до харчів, одягу, палива. Водночас уряд жорстко карав за порушення максимальних цін, у тому числі ув'язненням або навіть стратою. Контроль над ринком здійснювали мобільні патрулі, що перевіряли ціни та

проводили конфіскацію надлишків у торговців та селян, часто викликаючи ненависть останніх до революційної влади.

Окремо стоїть питання організації забезпечення фронту, яке стало надзвичайно важливим у контексті загрози з боку інтервенціоністських армій та внутрішніх повстань, особливо у Вандеї. Якобінці впровадили політику всеосяжної мобілізації ресурсів, як людських, так і матеріальних. Вони оголосили загальну реквізицію майна для потреб армії, запровадили масовий призов, централізували виробництво озброєнь та забезпечення продовольством [11, с. 73].

Якобінцями війна сприймалася як священна революційна справа, а служба в армії – як обов’язок кожного громадянина, що привело до створення армії нового типу, яка поєднувала фанатичну відданість революції з високою боєздатністю. Завдяки цьому Франція змогла протистояти коаліції монархічних держав, не втрачаючи при цьому внутрішнього контролю над тилом, хоча й ціною гіперцентралізації і знецінення індивідуальних прав.

Також потрібно зазначити, що революційний терор став кульмінаційним елементом внутрішньої політики якобінців, адже він виступав не лише каральним інструментом, а й механізмом утвердження ідеологічної дисципліни в суспільстві. Страх став повсякденним явищем, інструментом державного управління, що спонукав громадян до демонстрації лояльності, іноді – до доносів та самоцензури. Публічні страти, до яких часто вдавався Революційний трибунал, мали не тільки каральне, а й символічне значення, показуючи силу революційної справедливості та неминучість покарання для ворогів народу [29, с. 193].

Таким чином, жертвами терору стали не лише представники аристократії та духовенства, а й багато революціонерів, яких сам Робесп’єр визнав небезпечними або недостатньо вірними справі. Таким чином, терор, проголошений тимчасовим і виправданим надзвичайними обставинами, фактично перетворився на постійний елемент управління та засіб утримання влади.

Внутрішня політика якобінців мала надзвичайно глибоке і багатовимірне значення як у контексті історії Французької революції, так і для подальшого розвитку політичних режимів у Європі. Насамперед вона стала прикладом спроби реалізувати радикальні ідеї соціальної рівності, політичної централізації та колективної безпеки у надзвичайних умовах внутрішньої і зовнішньої загрози. Якобінці продемонстрували, що революційна влада здатна ефективно мобілізувати ресурси, здійснити тотальний контроль над економікою і населенням, водночас кардинально змінюючи соціальну структуру суспільства. Вони заклали підвалини ідеї державної участі у регулюванні цін, розподілі ресурсів та контролі за добробутом громадян, що в майбутньому стане складовою частиною політики багатьох європейських урядів. Разом з тим, якобінський період став застереженням проти надмірної концентрації влади та виправдання терору і репресій задля досягнення ідеалів, оскільки насильство і страх не можуть бути стійкими основами державного порядку. Саме тому внутрішня політика якобінців розглядається як одночасно новаторська і трагічна спроба реалізувати революційну утопію, що залишила глибокий слід у європейській політичній пам'яті [50, с. 215].

Отже, внутрішня політика якобінців стала спробою в умовах революційної кризи встановити жорсткий контроль над суспільством і державою задля збереження здобутків революції. Внутрішня політика якобінців засновувалася на поєднанні ідеалів соціальної рівності та колективного добробуту з жорсткою централізованою системою контролю, репресій та обмеження особистих свобод. Закон про підозрюваних, економічне регулювання, масова мобілізація і терор стали складовими частинами політичного режиму, що прагнув побудувати нове суспільство через насильницьке знищення старого. У внутрішній політиці використали радикальні заходи, включаючи терор, централізацію влади та економічне регулювання, щоб протистояти зовнішнім загрозам і внутрішній опозиції. Попри надмірну жорстокість методів, їм вдалося мобілізувати ресурси на

захист Республіки та запровадити певні елементи соціальної справедливості. Проте така політика виявилася нежиттєздатною у мирний час і з часом втратила підтримку населення. Досвід якобінців засвідчив, що революційні ідеї без демократичних інститутів і правових гарантій можуть призвести до узурпації влади і масових репресій. Це був період, коли революція пожирала власних дітей, але водночас відкривала нові горизонти державного будівництва, на які у майбутньому звертатимуть увагу як ідеологи, так і критики політичного радикалізму.

2.3. Ідеологія та культура доби якобінської диктатури

Ідеологія та культура доби якобінської диктатури залишаються важливими для розуміння механізмів формування політичної влади та контролю над суспільством у періоди криз і революцій. Дослідження цих процесів допомагає виявити, як ідеї та символи можуть використовуватися для мобілізації населення і легітимації радикальних змін. Розуміння культурної політики якобінців відкриває нові перспективи для аналізу взаємодії між державою і громадянським суспільством.

У період якобінської диктатури ідеологія та культура відігравали ключову роль у формуванні нового типу суспільства заснованого на революційних принципах раціональності рівності свободи й патріотизму. Ідеологія та культура доби якобінської диктатури залишаються важливими для розуміння механізмів формування політичної влади та контролю над суспільством у періоди криз і революцій. Дослідження цих процесів допомагає виявити, як ідеї та символи можуть використовуватися для мобілізації населення і легітимації радикальних змін. Розуміння культурної політики якобінців відкриває нові перспективи для аналізу взаємодії між державою і громадянським суспільством. Беззаперечно, якобінці усвідомлювали що для утвердження нової форми влади недостатньо лише змінити політичні інститути вони прагнули кардинально змінити саму

свідомість людей позбавити її релігійних авторитетів монархічної традиції та ієрархічних стереотипів які тривалий час були підвалинами старого режиму. Тому проаналізуємо ідеологію та культуру доби якобінської диктатури [44, с. 310].

Якобінська ідеологія представляла собою радикальний політичний і філософський напрям, який базувався на принципах рівності, свободи та братерства, але водночас передбачав суворий контроль над суспільством і жорстке придушення ворогів революції. В її основі лежала віра у необхідність тотальної трансформації суспільних відносин для створення справедливого республіканського ладу, де індивід підпорядковується загальному благу і революційним ідеалам. Якобінці відкидали монархію, феодальні привілеї та будь-які форми соціальної нерівності, натомість акцентуючи увагу на суверенітеті народу і активній ролі держави в регулюванні економіки і моралі. Вони підтримували ідею народного терору як необхідного засобу захисту революції від внутрішніх і зовнішніх ворогів, вважаючи, що жорстокість виправдана в ім'я високих ідеалів.

Варто зазначити, центральним елементом якобінської ідеології було утвердження раціоналізму, секуляризму та культу Розуму як заміни релігійним догмам, що мало створити нову мораль і нову свідомість громадян. Ця ідеологія стала основою політики якобінської диктатури і вплинула на подальший розвиток революційних рухів та державотворчих процесів у Європі. У листопаді 1793 року в Соборі Паризької Богоматері було офіційно встановлено культ Розуму з урочистими церемоніями театралізованими діями й прославленням абстрактних понять свободи істини й людської доблесті замість поклоніння божественним силам [39, с. 25].

Боротьба з релігією у цей час набула форми масової секуляризації яка охопила різні аспекти життя від освіти до календаря. Якобінці вважали церкву джерелом реакційності і опору прогресу тому вживали заходів для її ослаблення починаючи з вилучення церковного майна і закінчуючи

забороною публічного богослужіння та переслідуванням духовенства. Запровадження Республіканського календаря мало символізувати розрив із християнською традицією та встановлення нової революційної епохи в якій рік починався з дня проголошення Республіки а тиждень складався з десяти днів що також мало прагматичну мету зменшити вплив церковної неділі як дня відпочинку та молитви. Навіть назви місяців було змінено на означення природних явищ і сільськогосподарських циклів відображаючи нову матеріалістичну філософію яку яacobінці нав'язували народів як альтернативу духовному світогляду.

Окрему увагу варто звернути на символізм Революції який розвивався в мистецтві архітектурі музиці й повсякденному житті через створення нових національних свят революційної символіки і гасел. Серед популярних символів були фригійський ковпак як уособлення свободи триколор кокарда постать Марата як мученика революції та численні алегоричні образи Свободи Рівності й Республіки. Ці образи активно поширювались у плакатах пам'ятниках гравюрах шкільних підручниках та революційних піснях формуючи нову революційну мову культури покликану замінити старі монархічні і релігійні уявлення про владу честь і спільноту [6, с. 531].

Таким чином, яacobінці прагнули щоб мистецтво служило інструментом політичної мобілізації національного єднання та морального виховання громадян тому значну увагу приділяли створенню державного контролю над культурною продукцією та організації масових свят і театралізованих подій присвячених героїчному минулому революції її мученикам і провідним діячам.

Ідеологічне спрямування яacobінської культурної політики полягало у побудові світської патріотичної моральної держави де громадянин замінював підданого розум замінював віру а національна єдність ставала новою формою сакрального почуття. Яacobінці прагнули не просто змінити зовнішні атрибути державного життя а створити новий тип людини здатної на самопожертву в ім'я загального блага дисциплінованої вільної від забобонів і

відданої революційним ідеалам. Хоча багато з цих ініціатив мали штучний і примусовий характер і не завжди знаходили підтримку серед широких верств населення культурна спадщина доби якобінської диктатури залишила глибокий слід у подальших спробах ідеологічної трансформації суспільства що простежується в політиках різних режимів у XIX і XX століттях які теж намагалися використовувати культуру як інструмент політичного впливу виховання і консолідації влади [17, с. 411].

Таким чином, якобінська ідеологія – це політична та соціальна доктрина, що виникла під час Французької революції і базувалася на принципах радикальної рівності, свободи і братерства. Вона проголошувала ідею абсолютного суверенітету народу, необхідність ліквідації монархії та феодальних привілеїв, а також встановлення республіканської форми правління. Ця ідеологія підтримувала централізовану владу, активне втручання держави у суспільне і економічне життя, а також застосування революційного терору як засобу захисту революції від ворогів. Якобінська ідеологія прагнула утвердити світське суспільство, засноване на раціоналізмі і культі Розуму, що мало замінити традиційні релігійні цінності. Вона закликала до морального перетворення громадян і створення нового типу людини – свідомого і відданого ідеалам революції. Якобінська культура – це система цінностей, ідей та символів, що формувалася під час якобінської диктатури в період Французької революції і відображала радикальні зміни у суспільстві. Вона базувалася на ідеалах розуму, свободи, рівності та патріотизму, прагнула замінити традиційні релігійні та монархічні цінності світською моралью і новою революційною етикою. Центральним елементом цієї культури був культ Розуму – прославляння науки, освіти і раціонального мислення як основи нового суспільного устрою. Якобінська культура активно використовувала символіку революції, масові свята, театральні дійства і пропаганду для формування єдиного ідейного простору та консолідації суспільства навколо революційних цілей.

Висновки до Розділу 2

Таким чином, дослідивши яacobінський режим у Франції було сформульовано наступні висновки.

1. У період яacobінської диктатури, яка охопила найрадикальнішу фазу Французької революції, центральне місце в системі державного управління посіли три ключові органи влади – Національний Конвент, Комітет громадського порятунку та Революційний трибунал.

Національний Конвент залишався формальним законодавчим органом, який проголошував республіку та ухвалював революційні закони. Він санкціонував надзвичайні заходи, у тому числі передачу частини своїх повноважень виконавчим органам, зокрема Комітету громадського порятунку. Попри свою законодавчу природу, Конвент дедалі частіше виконував лише функцію легітимації рішень, ухвалених вузьким колом радикальних лідерів.

Комітет громадського порятунку виконував роль уряду та мав широкі повноваження з управління армією, економікою, зовнішньою та внутрішньою політикою. Він зосередив у своїх руках реальну виконавчу владу, забезпечуючи централізоване керівництво країною в умовах зовнішньої війни та внутрішньої контрреволюції. Комітет керував репресивною політикою, видавав директиви і здійснював контроль над місцевими органами та судовою системою.

Революційний трибунал був спеціальним судовим органом, створеним для боротьби з політичними ворогами революції. Його діяльність зосереджувалася на швидкому розгляді справ, що стосувалися контрреволюційної діяльності, шпигунства, саботажу та зради. Трибунал став інструментом політичного терору, виносячи тисячі смертних вироків, часто без достатніх доказів чи справедливого судового розгляду.

У сукупності ці три органи влади створили політичну модель, яка функціонувала як своєрідна надзвичайна диктатура в ім'я революції. Вони

уособлювали зрощення законодавчої, виконавчої та судової влади в одній ідеологічно монолітній системі, де не було місця для плюралізму або дискусії. Така концентрація влади дозволила яacobінцям ефективно протистояти зовнішнім вторгненням і внутрішньому саботажу, однак водночас призвела до значного обмеження прав і свобод громадян та запровадження репресивного режиму.

2. Внутрішня політика яacobінців стала спробою в умовах революційної кризи встановити жорсткий контроль над суспільством і державою задля збереження здобутків революції. Внутрішня політика яacobінців засновувалася на поєднанні ідеалів соціальної рівності та колективного добробуту з жорсткою централізованою системою контролю, репресій та обмеження особистих свобод. Закон про підозрюваних, економічне регулювання, масова мобілізація і терор стали складовими частинами політичного режиму, що прагнув побудувати нове суспільство через насильницьке знищення старого.

У внутрішній політиці використали радикальні заходи, включаючи терор, централізацію влади та економічне регулювання, щоб протистояти зовнішнім загрозам і внутрішній опозиції. Попри надмірну жорстокість методів, їм вдалося мобілізувати ресурси на захист Республіки та запровадити певні елементи соціальної справедливості. Проте така політика виявилася нежиттєздатною у мирний час і з часом втратила підтримку населення.

Досвід яacobінців засвідчив, що революційні ідеї без демократичних інститутів і правових гарантій можуть призвести до узурпації влади і масових репресій. Це був період, коли революція пожирала власних дітей, але водночас відкривала нові горизонти державного будівництва, на які у майбутньому звертатимуть увагу як ідеологи, так і критики політичного радикалізму.

3. Яacobінська ідеологія – це політична та соціальна доктрина, що виникла під час Французької революції і базувалася на принципах

радикальної рівності, свободи і братерства. Вона проголошувала ідею абсолютного суверенітету народу, необхідність ліквідації монархії та феодальних привілеїв, а також встановлення республіканської форми правління. Ця ідеологія підтримувала централізовану владу, активне втручання держави у суспільне і економічне життя, а також застосування революційного терору як засобу захисту революції від ворогів. Якобінська ідеологія прагнула утвердити світське суспільство, засноване на раціоналізмі і культі Розуму, що мало замінити традиційні релігійні цінності. Вона закликала до морального перетворення громадян і створення нового типу людини – свідомого і відданого ідеалам революції.

Якобінська культура – це система цінностей, ідей та символів, що формувалася під час якобінської диктатури в період Французької революції і відображала радикальні зміни у суспільстві. Вона базувалася на ідеалах розуму, свободи, рівності та патріотизму, прагнула замінити традиційні релігійні та монархічні цінності світською моралью і новою революційною етикою. Центральним елементом цієї культури був культ Розуму – прославлення науки, освіти і раціонального мислення як основи нового суспільного устрою. Якобінська культура активно використовувала символіку революції, масові свята, театральні дійства і пропаганду для формування єдиного ідейного простору та консолідації суспільства навколо революційних цілей.

РОЗДІЛ 2. КРАХ ЯКОБІНСЬКОГО РЕЖИМУ ТА ЙОГО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

3.1. Внутрішні суперечності та розкол у таборі яacobінців

Режим яacobінців тривав дуже мало часу. Це зумовлено насамперед тим, що керівництво яacobінців так і не змогло між собою домовитися про належне функціонування державної влади. Тому, закономірно, що внутрішні суперечності та розкол у таборі яacobінців є однією з найбільш складних і багатогранних проблем доби яacobінської диктатури яка стала кульмінацією Французької революції і відзначилась глибокими ідеологічними, політичними та соціальними змінами. Тому, в зв'язку з цим важливо проаналізувати в чому полягали внутрішні суперечності та розкол у таборі яacobінців, оскільки комплексне дослідження протиріч допомагає зрозуміти не лише події того часу а й універсальні закономірності політичних трансформацій у періоди соціальних катаклізмів і революційних змін.

Перш за все потрібно зазначити, що спочатку своєї діяльності яacobінці діяли як єдина політична сила об'єднана спільною метою ліквідації монархії встановлення республіки та здійснення радикальних реформ які мали на меті створення нового суспільного ладу заснованого на принципах рівності свободи і братерства. Однак, все ж таки, уже з перших місяців після здобуття влади ця єдність почала руйнуватися через різні підходи до управління державою ставлення до методів революції а також через особисті амбіції лідерів руху що призвело до утворення двох основних течій – ультрареволюціонерів і поміркованих яacobінців [20, с. 91].

Ультрареволюціонери відстоювали ідею безумовного і негайного втілення радикальних змін які включали централізацію влади у руках революційного уряду застосування терору як основного інструменту політичного контролю і радикальну перебудову суспільства та економіки. На їх думку революція перебувала під постійною загрозою внутрішніх ворогів

які намагалися підривати здобутки революції і повертати старий режим саме тому вони вважали необхідним застосування жорстких репресій та суворих заходів для захисту нової республіки.

Провідні представники цієї течії такі як Максиміліан Робесп'єр Луї Антуан де Сен-Жюст і Жорж Кутон наполягали на тому що тільки через централізований контроль над усіма сферами державного життя можна запобігти контрреволюції і зберегти ідеали свободи рівності і братерства. Вони були переконані що революційний терор є виправданим і необхідним засобом управління суспільством що має змусити ворогів революції замовкнути а прихильників нового ладу згуртуватися [33, с. 15].

В свою чергу, потрібно зазначити, що помірковані якобінці виступали за більш збалансовану політику що передбачала поступове пом'якшення репресій і відкриття можливостей для політичного діалогу і компромісів. Вони були налаштовані на відновлення деяких громадянських свобод обмежених в період радикального терору а також на спроби стабілізувати економічне становище країни що погіршувалось через війну і внутрішні кризи.

Варто зазначити, що помірковані діячі вважали що надмірна жорстокість і централізація влади загрожують самій ідеї революції і можуть призвести до втрати підтримки з боку населення а отже і до політичної нестабільності. Вони наполягали що зміни мають відбуватись поступово враховуючи інтереси різних соціальних груп і регіонів країни що дасть змогу уникнути радикальних потрясінь і забезпечить довготривалу стабільність республіки.

Разом з тим, потрібно зазначити, що однією з головних причин загострення суперечностей у таборі якобінців стала гостра боротьба за владу і вплив всередині революційного уряду і партії. Політична конкуренція між провідними лідерами часто переходила у відкриту конфронтацію яка супроводжувалася інтригами та союзами що швидко змінювалися, що призвело до падіння якобінців.

Однією із причин краху якобінців були особисті амбіції керівників руху, адже кожен з них хотів бути головною дійовою персоною режиму. Так, зокрема, особисті амбіції таких діячів як Робесп'єр Сен-Жюст Дантон і інші призводили до формування фракцій і загострення внутрішньопартійних конфліктів що послаблювало єдність руху і знижувало його ефективність. Водночас зовнішні виклики такі як економічна криза масовий голод і військові невдачі створювали додатковий тиск на владу і підсилювали внутрішні розколи. Невдоволення населення, брак продовольства, зростання цін і втрати на фронті викликали зростання протестних настроїв що вимагало від керівників якобінців посилення контролю і репресій що додавало напруги і ускладнювало політичну ситуацію [12, с. 117].

Разом з тим, важливо також звернути увагу на те що внутрішні суперечності в якобінському таборі відображали більш загальні проблеми революційного процесу який поєднував ідеологічні конфлікти боротьбу за владу з соціально-економічними викликами і зовнішньою загрозою. Ці суперечності були не просто політичними розбіжностями а глибокими протиріччями між різними баченнями майбутнього країни і шляхів розвитку революції.

З одного боку, ультрарадикали прагнули до швидких і рішучих змін що включали використання насильства і контролю а з іншого помірковані пропонували еволюційний підхід із збереженням певних свобод і пошуком компромісів. Ця динаміка виявилася ключовою у формуванні подальшої політичної ситуації в країні і сприяла як загостренню революційного терору так і зрештою падінню якобінської диктатури [28, с. 19].

Внутрішні протиріччя між якобінцями набирали гостроти у зв'язку з економічною кризою масовим невдоволенням населення війною на кількох фронтах і загрозою зовнішньої інтервенції що створювало додатковий тиск на революційний уряд. Ультрарадикали вважали що тільки суворий контроль і терор здатні забезпечити виживання революції і запобігти її поваленню контрреволюційними силами. Вони підтримували централізацію влади у

руках Комітету громадського порятунку і застосування Революційного трибуналу для ліквідації політичних опонентів. Помірковані ж критикували такі методи за жорстокість і загрозу свободам громадян вважали що без діалогу і пом'якшення політики революція втратить підтримку народу і може зазнати поразки [46, с. 111].

У результаті цих внутрішніх конфліктів відбулося остаточне зміщення поміркованих якобінців і встановлення контролю ультрарадикалів над Конвентом та іншими органами влади. Цей розкол призвів до загострення революційного терору і подальшого посилення репресивних заходів що мало значний вплив на політичний клімат країни. Водночас цей процес сприяв виникненню нових соціальних і політичних напружень які врешті-решт призвели до падіння якобінської диктатури і зміни революційного курсу [41, с. 303].

Таким чином, внутрішні суперечності у таборі якобінців стали ключовим фактором політичної кризи періоду якобінської диктатури. Розкол між ультрарадикалами і поміркованими поглибив боротьбу за владу і посилив нестабільність революційного уряду. Жорсткі методи ультрарадикалів сприяли встановленню терору, але водночас викликали опір і втрату підтримки серед частини населення. Цей розкол показав труднощі балансування між радикальними реформами і збереженням соціальної згоди у революційний час. У підсумку внутрішні протиріччя ослабили якобінський рух і сприяли його подальшому занепаду. Розкол у таборі якобінців і внутрішні суперечності стали одним з головних факторів які визначили подальшу долю Французької революції. Вони показали наскільки складним і багатограним був процес формування нової політичної системи в умовах революції і як ідеологічні переконання поєднувалися з прагматикою влади і боротьбою за виживання нового режиму.

3.2. Термідоріанський переворот і падіння Робесп'єра

Термідоріанський переворот є одним із ключових етапів Французької революції який ознаменував собою завершення якобінської диктатури і різку зміну політичного курсу в країні. Цей переворот став наслідком накопичення глибоких внутрішніх суперечностей і криз у таборі радикальних революціонерів які очолювали державу на чолі з Максиміліаном Робесп'єром. Тому закономірно, що з плином часу прийшов крах якобінського режиму.

Як вже було зазначено, за роки правління якобінців режим терору встановив жорсткий контроль над політичним і соціальним життям країни застосовуючи репресії що зачіпали тисячі людей та викликали страх і невдоволення серед різних верств населення. Тому питання перевороту було лише питанням часу.

Термідоріанський переворот був питанням часу з огляду на відмінності в ідеології, які були притаманні термідоріанцям і якобінцям. Відмінності між термідоріанцями і якобінцями були суттєвими і стосувалися як ідеологічних підходів так і методів управління а також політичних цілей. Якобінці представляли собою радикальний революційний рух що підтримував ідеї максимального централізованого контролю і застосування терору як засобу досягнення революційних цілей. Вони вважали що лише жорсткі заходи здатні захистити революцію від внутрішніх і зовнішніх ворогів і були прихильниками рівності через активне втручання держави у суспільне життя [52, с. 359].

Термідоріанці натомість виступали за поміркованіший підхід який відкидав екстремальні методи якобінців і прагнув до стабілізації політичної ситуації. Вони засуджували терор і політичні репресії і намагалися повернутися до більш ліберальних принципів що передбачали обмеження влади і відновлення особистих свобод. Термідоріанці підтримували

поміркувану демократію і прагнули пом'якшити соціальні напруження зменшуючи втручання держави у повсякденне життя громадян.

Крім ідеологічних розбіжностей між цими двома групами існували також різні підходи до економіки. Якобінці впроваджували жорстке регулювання цін і контролювали економічні процеси щоб забезпечити підтримку армії і населення під час війни. Термідоріанці намагалися відмовитися від централізованого планування і перейти до більш вільного ринку що відповідало їхній ліберальній орієнтації [45, с. 119].

Ще однією суттєвою відмінністю була позиція щодо релігії і культури. Якобінці активно проводили секуляризацію боролися з церквою і пропагували культ Розуму а термідоріанці більше схилилися до пом'якшення антирелігійної політики і часткового відновлення традиційних цінностей.

Отже, термідоріанці і якобінці різнилися за світоглядом політичними методами економічною політикою і культурними орієнтирами що відображало їхнє бачення майбутнього Франції і засобів досягнення політичної стабільності [48, с. 71].

Максиміліан Робесп'єр був головним лідером якобінців і символом революційного терору він вважав що жорсткі заходи є необхідними для захисту революції від ворогів як зовнішніх так і внутрішніх. Проте ця безкомпромісність викликала занепокоєння навіть серед його союзників оскільки масові страти і постійна атмосфера страху ставали на заваді подальшому розвитку держави. Крім того економічна криза війна з іншими європейськими державами і соціальна нестабільність посилювали загальне напруження в країні і зменшували підтримку якобінського режиму. В таких умовах опозиційні сили почали організовувати змову щоб усунути Робесп'єра і змінити політичний курс [8, с. 301].

Переворот розпочався 27 липня 1794 року коли у Національному конвенті була проведена акція арешту Робесп'єра і його найближчих соратників. Ця подія стала кульмінацією тривалих інтриг і боротьби за владу що охопила політичні кола і громадськість. Робесп'єр був заарештований і

вже наступного дня страчений на гільйотині разом з кількома своїми прихильниками що фактично поклало край якобінській диктатурі. Переворот отримав назву термідоріанського за місяцем французького революційного календаря в якому липень відповідав місяцю термідор.

Після падіння Робесп'єра почався період поступової лібералізації і відновлення політичних свобод. Нові влади намагалися уникнути жорстокості попереднього режиму і стабілізувати внутрішню ситуацію у країні. Водночас новий політичний курс передбачав збереження революційних здобутків але без екстремальних методів контролю і терору. Економічні і соціальні проблеми залишалися нагальними а країна стикалася з викликами зовнішньої політики і військових конфліктів. Термідоріанський переворот став своєрідним уроком історії що показав небезпеку радикалізації політики і важливість балансу між свободою і порядком [14, с. 135].

Ця подія відображає складність процесу революційних трансформацій коли початкові ідеали змінюються під тиском реалій і конфліктів між різними соціальними і політичними групами. Вона показала що надмірний терор і репресії можуть не тільки зруйнувати довіру до влади але і призвести до її власного падіння. Термідоріанський переворот залишив глибокий слід у політичній культурі Франції і світу ставши символом переходу від радикального експерименту до більш поміркованих форм державного правління. Вивчення цього історичного етапу допомагає краще зрозуміти механізми влади політичних криз і особливості суспільних змін у період революційних потрясінь.

Після завершення термідоріанського перевороту Франція увійшла у фазу політичної стабілізації і пом'якшення внутрішньої політики. Помірковані революціонери взяли курс на відновлення громадянських свобод і лібералізацію суспільного життя, усуваючи жорсткі обмеження, які накладав режим Робесп'єра. Однак цей новий період не був позбавлений проблем, адже країна стикнулася з викликами економічного відновлення, політичної фрагментації і необхідності врегулювання конфліктів між різними

соціальними групами. Водночас термідоріанський переворот показав, що надмірний радикалізм і репресивні методи в політиці можуть призвести до внутрішнього руйнування і втрати підтримки навіть серед найближчих союзників [36, с. 119].

Разом з тим, потрібно вказати, що з історичної точки зору термідоріанський переворот є прикладом того як революційний рух може перейти від ентузіазму і радикалізму до криз і реакції коли початкові ідеали змінюються прагматизмом і пошуком політичної рівноваги. Падіння Робесп'єра і завершення якобінської диктатури продемонстрували складність управління у період глибоких суспільних трансформацій і показали що без балансу між свободою і контролем революція ризикує втратити свою легітимність. Цей історичний досвід є важливим уроком для розуміння механізмів політичної боротьби і розвитку суспільства в умовах кризових змін. Він нагадує про необхідність врахування інтересів різних соціальних груп і пошуку компромісів що допомагають уникнути екстремізму і насильства в політичному житті [23, с. 117].

Таким чином, термідоріанський переворот – це політичний переворот, що стався у Франції в липні 1794 року за революційним календарем у місяці Термідор. Він ознаменував кінець якобінської диктатури та режиму терору, який очолював Максиміліан Робесп'єр, і призвів до його арешту і страти. Цей переворот сприяв переходу Французької революції від радикального та репресивного етапу до більш поміркованої політичної фази, пов'язаної з лібералізацією і зміною влади. Термідоріанський переворот став переломним моментом у розвитку революційної Франції що продемонстрував межі радикального терору як політичного методу. Падіння Робесп'єра ознаменувало відмову від екстремальних методів правління та початок нової епохи у французькій політиці. Ця подія показала складність балансування між ідеалами революції і реаліями влади. Вона також стала уроком про небезпеку концентрації влади в руках однієї особи та необхідність політичної поміркованості для стабільності держави. Термідоріанський переворот

залишив глибокий слід у історії як приклад політичної трансформації в умовах кризового розвитку суспільства.

3.3. Значення яacobінської диктатури та її вплив на подальший розвиток Франції

В умовах сьогодення питання щодо розуміння значення яacobінської диктатури і її впливу на розвиток Франції залишається надзвичайно важливим для розуміння процесів формування сучасної політичної системи країни. Цей період став ключовим для утвердження республіканських і демократичних інститутів а також для становлення нової політичної культури яка вплинула на подальший розвиток суспільства. Аналіз цих подій має значення для розуміння механізмів влади і методів політичного контролю що можуть бути актуальними і в сучасних політичних процесах. Сучасне суспільство може отримати уроки з досвіду яacobінців щодо балансу між свободою і безпекою що є важливим у будь-якій демократичній системі. Тому важливо визначити в чому полягає значення яacobінської диктатури та її вплив на подальший розвиток Франції.

В історіографії яacobінська диктатура і діяльність цього руху постають як об'єкт суперечливих суджень що відображає складність і неоднозначність самого періоду революції. Але в будь-якому випадку, яacobінська диктатура стала однією з найрадикальніших і найвизначніших фаз Французької революції яка кардинально вплинула на подальший політичний і соціальний розвиток Франції [24, с. 139].

Значення яacobінської диктатури як періоду в історії французької революції полягає в тому, що цей період відзначався жорстким централізованим управлінням яке очолили яacobінці на чолі з Робесп'єром і яке намагалося не лише зберегти революційні завоювання але й кардинально перебудувати суспільство відповідно до ідеалів рівності братерства і свободи

хоча остання часто трактувалася через призму політичного контролю і репресій.

Разом з тим, серед істориків немає єдиної оцінки щодо діяльності якобінців. Так, наприклад, класичні буржуазні історики XIX століття розглядали якобінців як радикальних узурпаторів, які своїми екстремальними методами порушили основи свободи і законності. У цих трактуваннях їхній терор вважався варварським викривленням революційних ідеалів і небезпечним прикладом зловживання владою. Водночас навіть серед критиків визнавалась роль якобінців у захисті республіки від зовнішньої інтервенції і внутрішньої контрреволюції, що дало можливість Франції вистояти в критичний момент [42, с. 191].

В свою чергу, з іншого боку, радянська і марксистська історіографія надавала якобінцям значно позитивнішої оцінки. Вона розглядала їх як авангард революції, які виступали за ліквідацію феодальних пережитків, за встановлення соціальної справедливості і демократії. У цьому контексті якобінська диктатура тлумачилася як необхідний етап переходу до нового суспільного ладу, що забезпечував владу трудящих і захищав революцію від буржуазної контрреволюції. Такий підхід підкреслював прогресивну роль якобінців у формуванні політичної культури, заснованої на ідеалах рівності і братерства [38, с. 333].

Сучасні історики намагаються поєднати ці дві перспективи, аналізуючи як позитивні, так і негативні сторони діяльності якобінців. Вони визнають, що якобінська диктатура була радикальною і авторитарною. Однак також відзначають її роль у зміцненні центральної влади, створенні інститутів республіканського правління і запровадженні низки соціальних реформ, які заклали основу для подальшого розвитку демократичних інститутів і правової культури у Франції.

Особливу увагу сучасні дослідники приділяють аналізу впливу якобінської політики на формування нової політичної культури, що базувалась на активній громадянській позиції, патріотизмі і колективній

відповідальності. За допомогою інструментів пропаганди, секуляризації і контролю якобінці створили модель політичної участі, що вплинула на подальший розвиток політичної свідомості у Франції. Вони також підкреслюють складність балансу між необхідністю утвердження влади і ризиком політичного насильства, що стало важливим уроком для майбутніх поколінь.

В будь-якому випадку, основним результатом якобінської диктатури було те що вона продемонструвала здатність революційної влади застосовувати радикальні методи для утвердження своєї влади і захисту революції від внутрішніх і зовнішніх ворогів. Введення терору як офіційної політики показало що революція не була лише мирним процесом а вимагала активного і безкомпромісного втручання у всі сфери життя держави й суспільства. Це, насамперед, створило прецедент використання державного насильства як легітимного інструменту політичного управління що мало глибокі наслідки для подальших етапів розвитку Франції і навіть інших європейських країн [15, с. 105].

Важливо також зазначити що якобінська диктатура вплинула на формування ідеї централізованої держави яка здатна координувати масштабні соціальні і економічні перетворення. Система контролю над економікою запровадження регулювання цін і мобілізація ресурсів для війни стали важливими елементами політичної практики які пізніше використовувалися у Франції і в інших державах. У цьому сенсі якобінці заклали основу для розуміння ролі держави як активного суб'єкта у регулюванні суспільних процесів.

Культурна політика якобінців також мала довготривалі наслідки. Відмова від релігійних традицій і впровадження секуляризації що супроводжувалося створенням культу Розуму і нових символів революції свідчили про спробу не лише змінити політичний устрій але й перебудувати світогляд населення. Внесок якобінців у збереження республіки був значним, оскільки вони змогли мобілізувати суспільство і державні ресурси для

подолання зовнішніх і внутрішніх загроз. Їхня політична діяльність сприяла формуванню централізованої державної системи і демократичних інститутів, одночасно формуючи нову політичну культуру, засновану на ідеалах рівності і громадянської відповідальності.

Безумовно, оцінка цієї ролі залишається предметом живих історичних дискусій, що відображає складність і багатогранність феномену якобінської диктатури і її впливу на історію Франції в цілому. Ці зусилля формували підґрунтя для розвитку сучасного світського суспільства у Франції що в подальшому відіграло значну роль у культурному і політичному житті країни [21, с. 317].

Падіння якобінської диктатури і перехід до термідоріанського режиму означали кінець екстремальних репресій але в той же час виявили складність революційного процесу який не можна було зупинити чи повернути назад. Ідеї рівності свободи і братерства залишилися основою французької політики але спосіб їх реалізації значною мірою змінився. У цьому сенсі якобінська диктатура стала критичним етапом у формуванні модерної французької державності яка змогла пройти через кризу і знайти нові форми політичного життя [13, с. 91].

Отже, якобінська диктатура відіграла надзвичайно важливу роль у історії Франції, визначаючи політичний та соціальний розвиток країни в ключовий період революції. Вона стала радикальним етапом у встановленні республіканської влади, коли ідеали рівності, свободи і братерства були поставлені на службу радикальних перетворень. Завдяки якобінській владі вдалося мобілізувати суспільство для боротьби проти зовнішніх ворогів і внутрішніх контрреволюційних сил, що забезпечило збереження Французької республіки в умовах гострої кризи. У культурному та ідеологічному плані диктатура сформувала нову систему цінностей, засновану на секуляризації, культі Розуму та активній участі громадян у політичному житті. Крім того, якобінці заклали фундамент для централізованої державної влади, яка стала базою для подальшого розвитку

Франції як сучасної національної держави. Їхній вплив відчувається і в наступних політичних режимах, а уроки якобінської епохи досі служать предметом глибокого історичного аналізу. Ці здобутки і водночас уроки радикалізму і терору продовжували впливати на політичний розвиток Франції і Європи в цілому що робить цю добу однією з найважливіших у історії революційних процесів і державотворення.

Висновки до Розділу 3

Таким чином, в підсумку, дослідивши крах якобінської диктатури та його історичне значення було сформульовано наступні узагальнюючі висновки.

1. Внутрішні суперечності у таборі якобінців стали ключовим фактором політичної кризи періоду якобінської диктатури. Розкол між ультрарадикалами і поміркованими поглибив боротьбу за владу і посилив нестабільність революційного уряду. Жорсткі методи ультрарадикалів сприяли встановленню терору, але водночас викликали опір і втрату підтримки серед частини населення. Цей розкол показав труднощі балансування між радикальними реформами і збереженням соціальної згоди у революційний час.

У підсумку внутрішні протиріччя ослабили якобінський рух і сприяли його подальшому занепаду. Розкол у таборі якобінців і внутрішні суперечності стали одним з головних факторів які визначили подальшу долю Французької революції. Вони показали наскільки складним і багатогранним був процес формування нової політичної системи в умовах революції і як ідеологічні переконання поєднувалися з прагматикою влади і боротьбою за виживання нового режиму.

2. Термідоріанський переворот – це політичний переворот, що стався у Франції в липні 1794 року за революційним календарем у місяці Термідор. Він ознаменував кінець якобінської диктатури та режиму терору, який

очолював Максиміліан Робесп'єр, і призвів до його арешту і страти. Цей переворот сприяв переходу Французької революції від радикального та репресивного етапу до більш поміркованої політичної фази, пов'язаної з лібералізацією і зміною влади.

Термідоріанський переворот став переломним моментом у розвитку революційної Франції що продемонстрував межі радикального терору як політичного методу. Падіння Робесп'єра ознаменувало відмову від екстремальних методів правління та початок нової епохи у французькій політиці. Ця подія показала складність балансування між ідеалами революції і реаліями влади. Вона також стала уроком про небезпеку концентрації влади в руках однієї особи та необхідність політичної поміркованості для стабільності держави. Термідоріанський переворот залишив глибокий слід у історії як приклад політичної трансформації в умовах кризового розвитку суспільства.

3. Якобінська диктатура відіграла надзвичайно важливу роль у історії Франції, визначаючи політичний та соціальний розвиток країни в ключовий період революції. Вона стала радикальним етапом у встановленні республіканської влади, коли ідеали рівності, свободи і братерства були поставлені на службу радикальних перетворень.

Завдяки якобінській владі вдалося мобілізувати суспільство для боротьби проти зовнішніх ворогів і внутрішніх контрреволюційних сил, що забезпечило збереження Французької республіки в умовах гострої кризи. У культурному та ідеологічному плані диктатура сформувала нову систему цінностей, засновану на секуляризації, культі Розуму та активній участі громадян у політичному житті. Крім того, якобінці заклали фундамент для централізованої державної влади, яка стала базою для подальшого розвитку Франції як сучасної національної держави. Їхній вплив відчувається і в наступних політичних режимах, а уроки якобінської епохи досі служать предметом глибокого історичного аналізу.

Ці здобутки і водночас уроки радикалізму і терору продовжували впливати на політичний розвиток Франції і Європи в цілому що робить цю добу однією з найважливіших у історії революційних процесів і державотворення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в кваліфікаційній роботі представлено комплексне дослідження яacobінської диктатури 1793-1794 рр.. В підсумку проведеного дослідження було сформульовано такі висновки.

1. Напередодні 1793 року Франція перебувала у стані глибокої політичної та соціально-економічної нестабільності, яка була наслідком революційних потрясінь 1789–1792 років. Країна втратила традиційні опори у вигляді монархії, церкви та станового ладу, не здобувши при цьому ефективної системи нової влади.

Економічна криза, викликана інфляцією, війнами і продовольчими проблемами, загострила становище більшості населення, особливо в містах. Політична арена стала полем боротьби між радикалами й поміркованими, де втрата моральних орієнтирів сприяла зростанню насильства. Усе це створило передумови для встановлення яacobінської диктатури як спроби врятувати революцію в умовах повної дестабілізації.

На початок 1793 року Франція перебувала у стані глибокого системного зламу. Політична нестабільність, економічна криза, соціальні збурення, зовнішня загроза та ідеологічна радикалізація створили вибухонебезпечну ситуацію, у якій на перший план вийшли сили, здатні до рішучих і безкомпромісних дій. Саме в таких умовах і з'явилася історична можливість для встановлення яacobінської диктатури, що претендувала на вирішення національної кризи через насильницьке, але на думку її прибічників, необхідне втручання держави у всі сфери життя.

2. Формування яacobінського клубу під час Великої французької революції стало ключовим етапом у розвитку радикального революційного руху, який вплинув не лише на Францію, а й на всю європейську політичну думку. Клуб спочатку виник як об'єднання однодумців для координації дій у революційних процесах, проте з часом перетворився на потужну політичну

силу з чіткою ідеологією народного суверенітету, рівності і соціальної справедливості.

Під керівництвом видатних лідерів, таких як Робесп'єр і Марат, яacobінці змогли мобілізувати маси і здійснити радикальні політичні та соціальні перетворення, включно з диктатурою терору. Попри репресивний характер свого правління, яacobінська влада здійснила важливі реформи у сфері освіти, економіки та культури. Від скромного дискусійного клубу до диктатури в ім'я народного суверенітету – шлях яacobінців демонструє силу і водночас небезпеку політичного радикалізму в періоди соціальної турбулентності. Їхня спадщина залишається предметом гострих наукових і політичних дебатів, які досі актуальні в роздумах про межі свободи, відповідальність революціонерів та природу народовладдя.

3. Падіння жирондистів і встановлення яacobінського контролю над Конвентом стало ключовим переломним моментом Французької революції, який ознаменував перехід від поміркованої політики до радикальної централізації влади. Цей процес відобразив глибокі соціальні і політичні протиріччя, що загострилися через війну та внутрішню кризу. Яacobінці, отримавши владу, запровадили жорсткі заходи для захисту революції, що включали період Великого терору. Це призвело до посилення контролю над суспільством і ліквідації політичних опонентів. Водночас радикалізація викликала спротив і подальші політичні зміни у Франції. Таким чином, встановлення яacobінського контролю стало початком нової стадії революції з її радикальними і трагічними наслідками. Ці події свідчать про складність революційних процесів і нагадують про те, як соціальні кризи можуть радикально змінювати не лише владу, а й саму сутність політики та суспільних відносин.

4. У період яacobінської диктатури, яка охопила найрадикальнішу фазу Французької революції, центральне місце в системі державного управління посіли три ключові органи влади – Національний Конвент, Комітет громадського порятунку та Революційний трибунал.

Національний Конвент залишався формальним законодавчим органом, який проголошував республіку та ухвалював революційні закони. Він санкціонував надзвичайні заходи, у тому числі передачу частини своїх повноважень виконавчим органам, зокрема Комітету громадського порятунку. Попри свою законодавчу природу, Конвент дедалі частіше виконував лише функцію легітимації рішень, ухвалених вузьким колом радикальних лідерів.

Комітет громадського порятунку виконував роль уряду та мав широкі повноваження з управління армією, економікою, зовнішньою та внутрішньою політикою. Він зосередив у своїх руках реальну виконавчу владу, забезпечуючи централізоване керівництво країною в умовах зовнішньої війни та внутрішньої контрреволюції. Комітет керував репресивною політикою, видавав директиви і здійснював контроль над місцевими органами та судовою системою.

Революційний трибунал був спеціальним судовим органом, створеним для боротьби з політичними ворогами революції. Його діяльність зосереджувалася на швидкому розгляді справ, що стосувалися контрреволюційної діяльності, шпигунства, саботажу та зради. Трибунал став інструментом політичного терору, виносячи тисячі смертних вироків, часто без достатніх доказів чи справедливого судового розгляду.

У сукупності ці три органи влади створили політичну модель, яка функціонувала як своєрідна надзвичайна диктатура в ім'я революції. Вони уособлювали зрощення законодавчої, виконавчої та судової влади в одній ідеологічно монолітній системі, де не було місця для плюралізму або дискусії. Така концентрація влади дозволила яacobінцям ефективно протистояти зовнішнім вторгненням і внутрішньому саботажу, однак водночас призвела до значного обмеження прав і свобод громадян та запровадження репресивного режиму.

5. Внутрішня політика яacobінців стала спробою в умовах революційної кризи встановити жорсткий контроль над суспільством і державою задля

збереження здобутків революції. Внутрішня політика якобінців засновувалася на поєднанні ідеалів соціальної рівності та колективного добробуту з жорсткою централізованою системою контролю, репресій та обмеження особистих свобод. Закон про підозрюваних, економічне регулювання, масова мобілізація і терор стали складовими частинами політичного режиму, що прагнув побудувати нове суспільство через насильницьке знищення старого.

У внутрішній політиці використали радикальні заходи, включаючи терор, централізацію влади та економічне регулювання, щоб протистояти зовнішнім загрозам і внутрішній опозиції. Попри надмірну жорстокість методів, їм вдалося мобілізувати ресурси на захист Республіки та запровадити певні елементи соціальної справедливості. Проте така політика виявилася нежиттєздатною у мирний час і з часом втратила підтримку населення.

Досвід якобінців засвідчив, що революційні ідеї без демократичних інститутів і правових гарантій можуть призвести до узурпації влади і масових репресій. Це був період, коли революція пожирала власних дітей, але водночас відкривала нові горизонти державного будівництва, на які у майбутньому звертатимуть увагу як ідеологи, так і критики політичного радикалізму.

6. Якобінська ідеологія – це політична та соціальна доктрина, що виникла під час Французької революції і базувалася на принципах радикальної рівності, свободи і братерства. Вона проголошувала ідею абсолютного суверенітету народу, необхідність ліквідації монархії та феодальних привілеїв, а також встановлення республіканської форми правління. Ця ідеологія підтримувала централізовану владу, активне втручання держави у суспільне і економічне життя, а також застосування революційного терору як засобу захисту революції від ворогів. Якобінська ідеологія прагнула утвердити світське суспільство, засноване на раціоналізмі і культі Розуму, що мало замінити традиційні релігійні цінності. Вона

закликала до морального перетворення громадян і створення нового типу людини – свідомого і відданого ідеалам революції.

Якобінська культура – це система цінностей, ідей та символів, що формувалася під час якобінської диктатури в період Французької революції і відображала радикальні зміни у суспільстві. Вона базувалася на ідеалах розуму, свободи, рівності та патріотизму, прагнула замінити традиційні релігійні та монархічні цінності світською моралью і новою революційною етикою. Центральним елементом цієї культури був культ Розуму – прославляння науки, освіти і раціонального мислення як основи нового суспільного устрою. Якобінська культура активно використовувала символіку революції, масові свята, театральні дійства і пропаганду для формування єдиного ідейного простору та консолідації суспільства навколо революційних цілей.

7. Внутрішні суперечності у таборі якобінців стали ключовим фактором політичної кризи періоду якобінської диктатури. Розкол між ультрарадикалами і поміркованими поглибив боротьбу за владу і посилив нестабільність революційного уряду. Жорсткі методи ультрарадикалів сприяли встановленню терору, але водночас викликали опір і втрату підтримки серед частини населення. Цей розкол показав труднощі балансування між радикальними реформами і збереженням соціальної згоди у революційний час.

У підсумку внутрішні протиріччя ослабили якобінський рух і сприяли його подальшому занепаду. Розкол у таборі якобінців і внутрішні суперечності стали одним з головних факторів які визначили подальшу долю Французької революції. Вони показали наскільки складним і багатогранним був процес формування нової політичної системи в умовах революції і як ідеологічні переконання поєднувалися з прагматикою влади і боротьбою за виживання нового режиму.

8. Термідоріанський переворот – це політичний переворот, що стався у Франції в липні 1794 року за революційним календарем у місяці Термідор.

Він ознаменував кінець якобінської диктатури та режиму терору, який очолював Максиміліан Робесп'єр, і призвів до його арешту і страти. Цей переворот сприяв переходу Французької революції від радикального та репресивного етапу до більш поміркованої політичної фази, пов'язаної з лібералізацією і зміною влади.

Термідоріанський переворот став переломним моментом у розвитку революційної Франції що продемонстрував межі радикального терору як політичного методу. Падіння Робесп'єра ознаменувало відмову від екстремальних методів правління та початок нової епохи у французькій політиці. Ця подія показала складність балансування між ідеалами революції і реаліями влади. Вона також стала уроком про небезпеку концентрації влади в руках однієї особи та необхідність політичної поміркованості для стабільності держави. Термідоріанський переворот залишив глибокий слід у історії як приклад політичної трансформації в умовах кризового розвитку суспільства.

9. Якобінська диктатура відіграла надзвичайно важливу роль у історії Франції, визначаючи політичний та соціальний розвиток країни в ключовий період революції. Вона стала радикальним етапом у встановленні республіканської влади, коли ідеали рівності, свободи і братерства були поставлені на службу радикальних перетворень.

Завдяки якобінській владі вдалося мобілізувати суспільство для боротьби проти зовнішніх ворогів і внутрішніх контрреволюційних сил, що забезпечило збереження Французької республіки в умовах гострої кризи. У культурному та ідеологічному плані диктатура сформувала нову систему цінностей, засновану на секуляризації, культі Розуму та активній участі громадян у політичному житті. Крім того, якобінці заклали фундамент для централізованої державної влади, яка стала базою для подальшого розвитку Франції як сучасної національної держави. Їхній вплив відчувається і в наступних політичних режимах, а уроки якобінської епохи досі служать предметом глибокого історичного аналізу.

Ці здобутки і водночас уроки радикалізму і терору продовжували впливати на політичний розвиток Франції і Європи в цілому що робить цю добу однією з найважливіших у історії революційних процесів і державотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Allen R. Threshold of terror: the last hours of the monarchy in the French Revolution. Sutton Publishing, 1999. 256 p.
2. Andress D. The Oxford Handbook of the French Revolution. Oxford University Press, 2015. 704 p.
3. Ballard R. The Unseen Terror: The French Revolution in the Provinces. I.B. Tauris. London and New York, 2010. 228 p.
4. Davies P. The French Revolution: A Beginner's Guide. Oneworld Publications. Oxford, 2009. 184 p.
5. Hanson P. R. The Jacobin Republic Under Fire: The Federalist Revolt in the French Revolution. Penn State University Press, 2003. 272 p.
6. Israel J. I. Revolutionary ideas: An intellectual history of the French Revolution from the Rights of Man to Robespierre. Princeton University Press, 2015. 888 p.
7. Jarrett M. The Congress of Vienna and its Legacy. War and Great Power Diplomacy After Napoleon. London-New York: I.B. Tauris, 2013. 522 p.
8. Jones C. The Fall of Robespierre: 24 Hours in Revolutionary Paris. Oxford University Press, 2021. 592 p.
9. Lawday D. The Giant of the French Revolution: Danton, A Life. Grove Press. New York, 2011. 304 p.
10. Okorokova V. V. Utopia of the jakobin dictatorship and its features as a socio-political project. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2021. Т. 32(71). № 1. Київ: Гельветика, 2021. С. 128-133.
11. Wahnich S. In Defence of the Terror: Liberty or Death in the French Revolution. Verso. London. New York, 2012. 144 p.
12. Алексіс де Токвіль. Давній порядок і Революція. З фр. пер. Г. Філіпчук. Київ: ЮНІВЕРС, 2000. 224 с.

13. Аніщук Н. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2013. 160 с.
14. Бостан Л. Н., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Вид. друге. Київ: Центр навч. літ-ри, 2008. 730 с
15. Гісем О.В. Всесвітня історія. Навчально-практичний довідник. Харків: Вид-во Ранок, 2011. 416 с.
16. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн : Навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 768 с.
17. Гордієнко В.В. Історія середніх віків. Навчальний посібник. В 2-х тт.. Умань: Видавець «Сочинський М. М.», 2016. Ч. 2. 623 с.
18. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2014. 656 с.
19. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Тернопіль, 2010. 392 с.
20. Джолос С.В. Етатистські основи державності : монографія. Черкаси : Видавництво Ю. Чабаненко, 2013. 252 с.
21. Джолос С. В. Політико-правові уроки Великої французької революції 1789-1799 рр.: погляд затятого консерватора. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Кропивницький 27-28 травня 2020 р. С. 314-318.
22. Дорошенко С. І. Французький лібералізм : принципи та зміст політичної ідеології. *Наукові записки НаУКМА : Політичні науки*. 2003. Т. 21. С. 21-25.
23. Захарченко П. П. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посібник для дистанційного навчання. Київ: Ун-т. «Україна», 2005. 213 с.
24. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. вищ. навч. закл.; за ред. Л. М. Маймескулова. Харків: Право, 2011. 520 с.
25. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки; Харків. Майдан, 2020. 618 с.

26. Кольбенко А. Передумови прийняття, зміст та значення першої конституції Франції 1791 р. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 146-150.
27. Кононенко Ю. С., Джолос С. В. Держава і революції : монографія. Черкаси : Видавець. О.М. Третяков, 2022. 316 с.
28. Кононенко Ю. С., Джолос С. В. Держава і революції. Частина II. Політико-правові уроки буржуазно-демократичних і соціалістичних революцій Нового часу. *Публічне право*. 2021. №2 (42). С. 14-25.
29. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Київ : Правова єдність. 2009. 312 с.
30. Ластовський В. В. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2017. 195 с.
31. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 6-те, доп. Київ: Атіка, 2009. 624 с.
32. Макарчук В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник. Вид. 4-те, доп. Київ: Атіка, 2004. 616 с.
33. Матвєєва Т. О. Французька революція 1789-1794 років. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 14-17.
34. Огорокова В. Західноєвропейська утопія XVIII століття як приклад філософії історії епохи Просвітництва : хрестоматія. Одеса : Принт-студія «Абрикос», 232 с.
35. Омельченко І.К., Сорокін О.В., Череватий В.В. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. 2000. 136 с.
36. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн: Посіб. для підготов, до іспитів. 3-є вид. стереотип. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. 244 с.
37. Орлова Т.В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навчальний посібник. Київ: Знання, 2012. 446 с.

38. Сопільник Л. І., Камінський М.-Б. І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. 500 с.
39. Таран Л. В. Французька революція кінця XVIII століття в історіографії останньої третини XIX – початку XXI ст. *Проблеми всесвітньої історії*. 2023. № 2. С. 16-29.
40. Тихоненков Д.А. Історія держави і права зарубіжних країн. Відповіді на екзаменаційні питання: Навчальний посібник. Харків. «Право», 2020. 248 с.
41. Тищик Б. Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII ст.-1918 р.): навч. посібник. Львів: Світ, 2013. 507 с.
42. Тищик Б. Й. Історія держави та права зарубіжних країн (середні віки та ранній новий час): навч. посібник. Львів: Світ, 2006. 696 с.
43. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 400 с.
44. Федоров К. Г. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Вища шк., 1994. 464 с.
45. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн : навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти. 3-тє вид., стереотипне. Львів : Новий Світ-2000. 2012. 480 с.
46. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. за ред. проф., чл.-кор. АПрН України В. Д. Гончаренка. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2002. 716 с.
47. Чернявська Т. І., Фрейман Г. О. Історія держави та права зарубіжних країн : навч. посіб. (практикум). Київ : Кондор, 2014. 400 с.
48. Чорна Л.В. Революція як спроба втілення суспільного ідеалу. *Гуманітарний часопис*. 2016. Вип. 2. С. 68-75.
49. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ: Атіка, 1998. 364 с.
50. Шигаль Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн : курс лекцій. Харків : ФІНН, 2010. 340 с.

- 51.Щербатюк В. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Курс лекцій. Київ. Видавництво «Фенікс», 2021. 536 с.
- 52.Юридична енциклопедія: в 6 т. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. 2001. Київ. Т. 3: К-М. 848 с.
- 53.Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: дефініції, схеми, таблиці: навч. посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 244 с.